

חוברת

דף השבוע

מסכת נדרים חוברת יד

דף נ"ו

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

ויש בה חמשה חלקים:

- א **עזר ללימוד הר"ן** - להדגיש החלק שבדברי הר"ן שהם פירוש על הגמ'.
- ב **קושיות פשוטות** - ליישב קושיות פשוטות אשר יתקשה בהם הלומד.
- ג **עומק הדף** - להעמיק קצת בגמ' ובפירוש הר"ן על פי גדולי המפרשים.
- ד **הלכות הדף** - נידונים חשובים בהלכה היוצאים מלימוד הגמ'.
- ה **סוגיית הדף** - בכל דף נערכה סוגיא שלימה אחת עם העתקת מראי מקומות.

גמ' (ב) מנחות קח:
(ג) (נדרים י"א) (א) (ב)
שבנכסין (ד) (ה) (ו) (ז) (ח) (ט)
כ. מ"ק טז. מ"ק טז.
והט' תענית י:
רש"י (י) (א) (ב) (ג) (ד) (ה) (ו) (ז) (ח) (ט)
(י) (א) (ב) (ג) (ד) (ה) (ו) (ז) (ח) (ט)
(י) (א) (ב) (ג) (ד) (ה) (ו) (ז) (ח) (ט)

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ר' מאיר
וכי דלי וכו' הס"ד וחס"כ
מ"ה נכית חלן וכו' הו' בית
עלייה דלא דריש:
(ב) ד"ה פליגי מימא וכו'
ממא אלא מלי עלייה
דקמיה מעולה ד"ה:
(ג) ד"ה כשהן וכו' אכל כל
העם וכו' הס"ד:

הגהות הגר"א

[א] גמ' היציע. י"ג
הצבוע (ש"י ר"ן):

תורה אור

גמ' או כי תבאו אל ארץ
קנען אשר אני נתן לכם
לחם ונתתי נגע ערשתי
בבית ארץ ארץ ארץ:
(ויקרא יד, יז)

פי' הרא"ש

מתני' הנודר מן הבית. שלא
יבטל לבית. מותר
ליבטל לעלייה. ולא בכלל בית
הוא: והבית מותר עלייה
בבית. נראה דהבית
מותר בבית ויציע ודלא חור
בכלל בית והמותר את הבית
לא מכלל את התורה ואת היציע
(נ"י ספ. אלא מכלל בשר בני
אדם לא חור בכלל בית:
גמ' לרבות את היציע. לבני
נעמי מתניא: ר"מ היא.

ולבית איצטריך קרא לרבות
דבשר בני אדם לא חור בכלל
בית: לימא ר"מ היא. דמשמע
משום שאמר בית בבית
דמשמע בית כל דהו אמר
בית סתם אינו יכול ליתן לו
עלייה והיינו כר"מ דאמר
עלייה ליתא בכלל בית ואי
רבנן אפילו אמר לו בית סתם
גמ': מאי עלייה מעולה
שבביתם. ודאי אם א"ל בית
ווצרך ליתן לו המעולה שבין
דאמר לו בית בבית. האי
לישנא משמע לאפוקי עלייה
דגרעא משום עלייה וירידה
שני בתים דהיינו בית ועלייה

מותר בית הגרע שיש לו יכול ליתן לו והכי מסיק בשליש מנחות דיד בעל השטר על התחתונה: ערסא דגרא. מטה העשויה למול הבית
בדאיתא (א) פסחים ג' גרי וטינוק לא כי שרא דעיתורתא נקד שמיא ומצוי בבית השומרים אותו בנקיות לכך מכינים תמיד מטה מצעת
לנקיות: כשהיו מברין אותו. גבי כהן גדול (ג'ל ט"ז) (מנחות) כשהוא אכל ומאכילים אותו סעודה ראשונה: כל העם. המברין אותו: החור
יומא. שיש לו להתנהג בהכונה ובנקיות ותיב עליה: דרש לא היה כופהו אלא וזקפו. כלומר מניחו כמו שהוא זקוף ואין לפרש וקפו
על צדו דא"ל היה הוא למינא וזקפו ודיו בראשיתו לקמן גבי מטה שנקלישה ויצאין ועוד לקמן נחא שכן היה חותה צריכה כפייה אלא
שאינו יכול מפני העקליטין הקבועין בה אבל הכא יכפה אם הוא טעונה כפייה ואם אינה טעונה למה צריך לזקופה:

(ב) כך מביא בפסחים שיש חזק מביא חזק שמים פ"ט ק"א: וכן ג"ל שבת טז.

מתני' מותר בעלייה. שאין עלייה בכלל בית: הנודר מן עלייה דר'.
דברי הכל אין בית בכלל עלייה: גמ' ר"מ היא. דלומר עלייה
לאו בכלל בית היא: דאי וכו' (ב). צבית ארץ משמע דמחזר בארעא
הוי בית: עלייה דלא מיחבר בארעא לא הוי בכלל בית ארץ ולהכי נטי
קרא לרבותי דהואיל דמכילתא אקירות

הבית מנמנמא: האומר לחבירו בית
שבביתי אני מוכר לך מראהו עלייה.
משום דלומר בית צביתי משמע עלייה
נמוך צביתי: טעמא דאמר בית בביתי
הא אב אמר בית סתם אין יכול
להראות לו עלייה. דאין עלייה בכלל
בית: לימא ר"מ היא. דלומר אין
[עלייה] בכלל [בית]: אפי' תימא רבנן.
לא תימא עלייה ממש (ו) מאי עלייה
דקמיה: מעולה שבביתם. הבית
המשונה שצביתו לרין ליתן לו היכא
דקאמר בית צביתי אכל לא היה אלא
בית סתם היה יכול להראות לו עלייה
ממש דעלייה בכלל בית: מתני'
מותר בדרגש. דאין דרגש בכלל
מיטה: דרגש בכלל מיטה. ואסור
אכל הנודר מן הדרגש דברי הכל אין
המיטה בכלל דרגש: גמ' ערסא
דגרא. מיטה שעורכין אותה למזל
ואין שום אדם יושב עליה: כשהן
מברין אותו. וי"ל כ"כ כשהוא (ג) אכל: כל
העם כו' יתיב עליה. צביתיה מכלל
דרגש לאו ערסא דגרא הוא: אלא
יהבינן ליה. משום דקמיה ויין למרי
נפש ה"ר אף על גב דטובה שמה לא
ימיב עליה השתא ימיב: לא היה
כופהו. ממש הכרעים מלמעלה: אלא
זקפו. שמעמדי על שני כרעיו ודיו:
ואי אמרת ערסא דגרא. דמיטה
משונה היא כ"כ אלא אין לרין לכפיה:
והתניא וכו'. וזו גמ' הואיל ומיטה
משונה היא לרין לכפיה אלא שמע
מיטה דרגש לאו ערסא דגרא הוא:
המיוחדת

כופה אלא כל ממות שיש לו בתוך הבית הוא כופה הא לא קשיא

עבד צבדי אני מוכר לך ממת מראהו מת ואם איתא לימיו הי נפל וחי מת אמר ליה לוקח קאמרת שאני לוקח דיד בעל השטר על התחתונה כהן מסקנא דלמרי' דעלייה ממש קאמר דגרעא משמע דליכא
לחוקמה לדרב הונא כרבנן דאם כן למה לי צביתי דקאמר אפי' בית גמ' עלייה בכלל בית הוא וחי הכי אפשר דקיימא לן כר' מאיר מיהו כחז
הרמב"ן דאפי' למסקנא דהתם הא דרב הונא כרבנן איתא דליכא למימר דהאי דנקט בית צביתי ולא נקט בית סתם לא מיבעיא קאמר לא
מיבעיא בית סתם דמראהו עלייה דגרעא אלא אפי' כי אמר בית צביתי דכדי הוי גווא למעלייתא משמע כדלמרי' התם הגדול הקדים אפי' הכי
גבי לוקח מראהו עלייה דגרעא הילכך כיון דלפוס מסקנא דהתם איכא למימר דמימריה דרב הונא כרבנן איתא נקטינן כוחייהו דעלייה בכלל
בית וכן פסק הרמב"ם ז"ל [פ"ט מהלכות נדרים הלכה ט"ז]: ערסא דגרא. נוהגין היו להציע מטה למזל הבית גדל מזל ודומה לו בצוק פרק במה
חשה יוצאה (שבת דף סו.) גד גדי וסנוק לא: כשהיו מברין אותו. לכהן גדול וצ"ל למלך שאיננו לו אכל וממנו היה צפוק כהן גדול: כולה שתא
לא יתיב עליה. עד עכשיו לא יבטל על אותו מטה. שיהי מונחת היא לשר הבית והשתא דאכל הוא יתיב עלה מהיכל מישוף לן: גמ' קריביתו.

מכרתי לך טעמא דא"ל בית בביתו ולא בית סתם דמשמע בית חשוב אבל אם אמר בית סתם כיון מכלל לו וקשה דלשם קאמר דעלייה
דגרעא קאמר ויד בעל השטר על התחתונה א"כ מאי אריא בית בביתו אפילו בית סתם גמ' כיון דהטעם תלוי ביד בעל השטר על
התחתונה וי"ל דלשם גמ' צריך לפרוש כיון דיד בעל השטר על התחתונה בבית סתם דמי ומראהו עלייה דגרעא ודאי נקט דאף כי אמר
בית בביתו מראהו גרעא כי [גמ'] מראהו עלייה דגרעא איתא כרבנן ודאי בבית סתם מראהו עלייה דעלייה בכלל
בית ונקט בית בביתו לרבותא דאפי' הכי מראהו גרעא ודאי לא חש הש"ס לתרין כמסקנא דהתם ויורין כס"ד התם הויא גמ' דלמסקנא
דהתם גמ' מפרשין שפיר. הרי"ם: מותר בדרגש. מפרש בגמרא ערסא דלא אינו בכלל מיטה סתם: ערסא דגרא. מיטה
העשויה לכבוד ולמול ואין יושבין עליה: אלא יתיבין. מי שמברין אותו: ואי אמרת ערסא דגרא אמאי לא היה כופהו. דבשלמא
אי ערסא דעלא נחא דלא בני כפייה דדרגש הווי תלוי בלולאית דדיו שיקוף ויקשורו למעלה מארבותיו ולא יוכלו ליבט עליו: כל

מותר שיש לו בבית. מפני בכבוד:

יג א ב מ"י פ"ט מהל'
דבריה ה' וזו חזקת' י"ד
קמין דר' עקיב' ס:
יד ב מ"י פ"ט מהל' מנחה
ה' יע עוש"ע ח"מ קמין דר'
סעיף י' כהנא:
סו ד מ"י פ"ט מהל' נדרים
הלכה עו:
פ"א ח מ"י פ"ט מהל' אכל ה'
ח פ"ב מהל' נדרים הלכה ד:
יד ב מ"י פ"ט מהל' אכל ה'
יח סגן עשין דרננן ב עוש"ע
י"ד קמין שפ' סעיף א:

פניני רש"י

ערסא דגרא. גדל מזל
ודומה גד קטין לא
(שבת דף סו.):

(פסחים ג' ד"ה דרגש)
מברין אותו. מבין עליו
המטה. שיהי מבין האלגין
במטה סעודה ראשונה
שאלו אכלו אלו אכלו
משללו...

מברין אותו. (שבת דף סו.):

סעודה למנוח. (שבת דף סו.):
כולה שתא לא יתיב
עלה. עד הנה לא יבט על
אחיה מיטה שיהי מונחת
היא לנו הבית:

(פסחים ג' ד"ה עד
השתא)
ההוא יומא יתיב עליה.
והשתא. דאכל הוא צניע
לאותויה עלה מהיכל מישוף
לן:
(פסחים ג' ד"ה והשתא)

תוספות

הנודר מן הבית מותר
בעלייה. דעלייה אינה בכלל
בית:

בבית לרבות היציע בבית
לרבות היציע הקי' ה"ר
יצחק אהרן דרשין בקורות הבית
ולא בקוד היציע ואמר הרי"ם
דכוון ברייתא איתא חס"כ
ונקטין חס"כ הנה מנע נראה לי
ולא לאורי כמאן אמרי בית
אפל אין פותחין לו חלונות
לרבות נגע בבית להביא חצר
הצבוע בבית להביא העלייה
ולכן איצטריך לרבות צבוע
לפי שמצינו בנעמי כבד צמר
או כבד פשתים מה פשתן
בביתו אף צמר בביתו
והוציא את הצבוע לפי
שהוקשש נעמי בחום תנעו
בגדים ויהיו סבור לפעם
כוחל צבוע איצטריך לרבות
ושמא ה"ר נרסין בבית לרבות
הצבוע. דאמר ר' הונא
פרק בתרא דמנחות דף ס:
בית בביתו אני מוכר לך
מראהו עלייה ואמר עלייה זו

מכרתי לך טעמא דא"ל בית בביתו ולא בית סתם דמשמע בית חשוב אבל אם אמר בית סתם כיון מכלל לו וקשה דלשם קאמר דעלייה
דגרעא קאמר ויד בעל השטר על התחתונה א"כ מאי אריא בית בביתו אפילו בית סתם גמ' כיון דהטעם תלוי ביד בעל השטר על
התחתונה וי"ל דלשם גמ' צריך לפרוש כיון דיד בעל השטר על התחתונה בבית סתם דמי ומראהו עלייה דגרעא ודאי נקט דאף כי אמר
בית בביתו מראהו גרעא כי [גמ'] מראהו עלייה דגרעא איתא כרבנן ודאי בבית סתם מראהו עלייה דעלייה בכלל
בית ונקט בית בביתו לרבותא דאפי' הכי מראהו גרעא ודאי לא חש הש"ס לתרין כמסקנא דהתם ויורין כס"ד התם הויא גמ' דלמסקנא
דהתם גמ' מפרשין שפיר. הרי"ם: מותר בדרגש. מפרש בגמרא ערסא דלא אינו בכלל מיטה סתם: ערסא דגרא. מיטה
העשויה לכבוד ולמול ואין יושבין עליה: אלא יתיבין. מי שמברין אותו: ואי אמרת ערסא דגרא אמאי לא היה כופהו. דבשלמא
אי ערסא דעלא נחא דלא בני כפייה דדרגש הווי תלוי בלולאית דדיו שיקוף ויקשורו למעלה מארבותיו ולא יוכלו ליבט עליו: כל

מותר שיש לו בבית. מפני בכבוד:

סיכום על החלקים שבר"ן שהם פלפול ולא פירוש:

דף נד.

ד"ה מאי עלייה

הר"ן כתב, שיש מחלוקת בין סוגיית הגמ' כאן לבין סוגיית הגמ' במנחות (קח:), והאריך הר"ן לבאר שיש בזה נפקא מינה, אם לדינא קי"ל כר' מאיר או כרבנן, עיי"ש.

ד"ה באומר ירק

הר"ן פסק כשיטת ר' עקיבא, וכתב סיכום קצר על היוצא לדינא לפי זה. ועוד הביא הר"ן מהלך חדש בביאור השקלא וטריא בגמ', וכתב סיכום על היוצא לדינא לפי המהלך השני.

דף נו.

ד"ה קונם פירות

הר"ן כתב, שיש לחלק בין הנודר באופן כללי מן התאנים וכדומה, דלא שוינהו כהקדש ולא נאסר בחילופיהם ובגידוליהם, ובין הנודר מפירות האלו, דשוינהו כהקדש ונאסר בחילופיהם ובגידוליהם. והקשה הר"ן מסוגיא דלעיל (מז.) דלכא' מבואר דאף הנודר באופן כללי נאסר בחילופיהם ובגידוליהם, עיי"ש מה שתירץ.

ד"ה האומר לאשתו

הר"ן העיר, מהו החידוש בזה, הא זה דומה לפירות האלו ברישא דאסורים בחילופיהם ובגידוליהם, עיי"ש מה שתירץ. עוד הקשה הר"ן, האין אפשר לאסור מעשה ידי אשתו, הא עכשיו דבר שאין בו ממש הוא, עיי"ש מה שתירץ.

ד"ה שאני אוכל

הר"ן העיר, מהו החידוש בזה, הא זה דומה להא דקתני ברישא 'שאני אוכל שאני טועם מותר בחילופיהם ובגידוליהם', עיי"ש מה שתירץ.

דף נז.

ד"ה ורבו גדוליו

הר"ן ביאר יסוד ספיקת הגמ', דמספקא לן אם הגידולין אסורים מצד עצמם או לא. והעיר הר"ן, א"כ למה מסתפקא הגמ' לגבי ביטול האיסור ולא לגבי דין הגידולין עצמם, עיי"ש מה שתירץ.

ד"ה דלמא לחומרא

הר"ן הקשה, היאך מחמירים לומר שהגידולין מבטלין העיקר ומחייב הכל במעשר, הא חומרא דאתי לידי קולא הוא, דילמא יבא עי"ז להפריש מעשר מן הפטור על החיוב, עיי"ש מה שתירץ.

דף נח.

ד"ה ולענין הלכה

הר"ן מסיק לדינא כר' עקיבא, ד'כל מילתא דממליך שליחא עלה מיניה הוא'. ועוד הביא הר"ן בשם הרשב"א, דהא דמבואר בגמ' דאם הקיז דם מותר בדגים, זהו דוקא באוסר בשר ביום הקזה לבד, אבל אם אוסר בשר לכמה ימים אסור בדגים, עיי"ש טעמו.

ד"ה ומסתברא

הר"ן כתב, דהנודר מן בשר אסור בבשר מליח, אע"פ דאין מקיזין על בשר מליח, ולא דמי לבשר דג דמותר ביום הקזה, משום דבשר מליח בשר ממש הוא, וא"צ שליחא לאמלוכי עליה כלל.

דף נה.

ד"ה ולענין הלכה

הר"ן מסיק לדינא, במה שמסתפק רבא לגבי שכר בתים ושכר ספינות, דגבי נדרים מספק נקטינן לחמורא.

ד"ה תוספתא

הר"ן דן לגבי כמה לשונות של נדר, כגון הנודר 'מן התירוש', או 'מן המזון', או 'כל הזן', עיי"ש מה שכתב בכל זה.

ד"ה תניא

הר"ן כתב, שיש כאן מחלוקת בין שיטת ר' יהודה המובא במתני' ובין שיטת ר' יהודה המובא בברייתא, עיי"ש בר"ן באיזה ציור נחלקו, ואין קי"ל לדינא.

דף נט.

ד"ה בבית

הר"ן הביא מחלוקת הראשונים, אם הגירסא הנכונה בגמ' היא 'היציע' [כמו שאנו גורסים], או 'הצבוע', דהיינו בית צבוע במיני צבעונים, עיי"ש בר"ן שביאר החידוש בזה.

דף נו.

גמ', מאן תנא בבית לרבות את היציע

קושיא:

הקשה הרש"ש (לרא"ש ד"ה ר' מאיר) הא בנדריים הולכים אחר לשון בני אדם ולא לשון התורה, ויתכן שגם רבנן מודו שבלשון התורה עלייה אינה בכלל בית.

תירוץ:

השלמי נדריים (לרא"ש ד"ה ר' מאיר) תירץ, שכיון שאין הדבר ברור אם בלשון בני אדם עלייה בכלל בית או לא, ממילא הולכים אחר לשון התורה, וא"כ מוכח דס"ל לרבנן שגם בלשון התורה עלייה בכלל בית.

גמ', כשהן מברין אותו

קושיא:

יש לעיין, מפני מה צריך ליתן סעודת הבראה לאבל.

תירוץ:

הבית יוסף (יו"ד סי' שעח) הביא שרבינו ירוחם הביא בשם הרא"ש, שהטעם הוא כדי שיאכלו האבלים, שיש לחוש שלא ירצו לאכול כלל מחמת דאגתם על המת. [וע"ע בלבוש (יו"ד סי' שעח סעי' א), ובשבט יהודה (יו"ד סי' שעח) שכתבו טעמים אחרים].

גמ', הכופה את מטתו וכו'

קושיא:

יש לעיין, מפני מה צריך אבל להפך מטתו.

תירוץ:

הטעם מבואר בגמ' מו"ק (טו:) 'דמות דיוקני [צלם אלוקים] נתתי בהן ובעונותיהם הפכתיה כפו מטותיהן'. [וע"ע בירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה) שמבואר טעם אחר להפך המטה].

גמ', מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא

קושיא:

הקשה השיטמ"ק (ד"ה ערסא) היאך מותר לעשות ערסא דגדא למזל, הא לכאורה יש בזה איסור לא תנחשו.

תירוץ:

השיטמ"ק (שם) תירץ, שבאמת אין עושין ערסא דגדא בשביל מזל, אלא בשביל 'שר הבית' [מלאך] שהוא שלוחו של הקב"ה, ונמצא שהוא לכבוד הקב"ה. [וע"ע בר"ן בסנהדרין (כ. ד"ה מאי) ובשו"ת רדב"ז (יו"ד ח"ח סי' קכו) שתירצו בדרכים אחרים]. [ועי' בדברינו בעומק הדף].

דף נו:

גמ', מידי דהוה אמתה המיוחדת לכלים

קושיא:

צריך עיון, אם כן למה צריך לזקפו [כדקתני 'דרגש לא היה כופהו אלא זוקפו], הא במטה המיוחדת לכלים א"צ לעשות לו כלום.

תירוץ:

הרא"ש (נו. ד"ה דרגש) פירש 'זוקפו', דהיינו שמניחו כמו שהוא זקוף, ומבואר שבאמת א"צ לעשות לו כלום. [וע"ע בריטב"א במו"ק (כז.) וברבינו יונה בסנהדרין (כ.) שביארו בדרכים אחרים].

מתני', ואסור ליכנס לעיבורה

קושיא:

בספר שיעורי בקיאות (ד"ה ואסור) הקשה, הא 'עיבורה של עיר' [ע' אמה ושייריים חוץ לעיר] הוא מדיני התורה, ובלשון בני אדם אין חילוק בין עיבורה של עיר לשאר מקום חוץ לעיר.

תירוץ:

בשיעורי בקיאות (שם) תירץ, שמאחר שידוע לבני אדם שיש דין מיוחד ל'עיבורה של עיר', ממילא גם בלשון בני אדם קורים למקום זה בשם עיר. [ועיי"ש עוד שתירץ גם באופן אחר, וע"ע בנדרי זריזין (ד"ה מנא לן) שמבואר מדבריו עוד תירוץ לקושיא זו].

מתני', ואסור ליכנס לעיבורה

קושיא:

הקשה הרש"ש (ד"ה ואסור), הא הטעם דעיבורה של עיר הוא כעיר אינו משום שנחשב כחלק מן העיר, אלא גזיה"כ היא שדינו כמו העיר אע"פ שהוא מחוץ לעיר, כמבואר בגמ' עירובין (נז.).

תירוץ:

הרש"ש (שם) תירץ, שזהו רק כשליכא בית בתוך עיבורה של עיר, אבל באופן שיש בית בתוך עיבורה של עיר, שוב נחשב עיבורה של עיר כחלק מן העיר ממש, עיי"ש שהוכיח כן.

ר"ן (ד"ה ערסא דצלא), וכדי שלא יתקלקל העור כו' אמר ת"ק דאינו כופהו

קושיא:

הקשה התורת חיים בסנהדרין (כ:), א"כ למה אמר רשב"ג דמתיר קרביטיו, הא יתקלקל העור בלחלוח הקרקע.

תירוץ:

הריטב"א במו"ק (כז.) ביאר, שאם יתיר קרביטיו לא יתקלקל העור כלל, כיון שכולו מונח על גבי הקרקע, ורק אם יהפך המטה יש לחוש שמא יתקלקל ראש המטה מחמת הקרקע. [וע"ע בתורת חיים (שם) שביאר באופן אחר].

ר"ן (ד"ה ילך), על ידי חבל ארוך

קושיא:

יש לעיין, למה צריך חבל, הא לכאורה יכול לסגור ע"י שליח, דשלוחו של אדם כמותו, [ועי' בתוס' (ד"ה יכול) וברא"ש (ד"ה יכול) שבאמת כתבו שיכול לסגור ע"י שליח].

תירוץ:

בספר דבר יעקב (אות ג) ביאר דעת הר"ן, דלא שייך כאן דין שלוחו של אדם כמותו, משום דדומה למצוה שבגופו, שכיון שכהן זה ראה הנגע, ממילא מוטל עליו לעשות הסגירה בעצמו.

דף נו

תוכן הענינים

- א. אם יש לדמות דיני נדרים לדיני מכירה
- ב. היאך מותר לעשות 'ערסא דגדא'
- ג. אם דיני נדרים תלוי בדיני עירובין
- ד. ב' מהלכים בביאור הנידון בנגעי בתים

(א) אם יש לדמות דיני נדרים לדיני מכירה

דהוא הדין לגבי דיני מכירה, שהמוכר את הבית מכר גם את העלייה. וכן כתב התוס' יו"ט (משניות כאן), שכן יוצא לדינא לפי דברי הרא"ש.

ד. קושיית הרש"ש

אך הקשה הרש"ש (שם), שבהלכות מכירה פסק הטור שהמוכר את הבית לא מכר העלייה, והקשה הרש"ש, מאי שנא דיני מכירה מדיני נדרים. והקשה כעין זה על הרמב"ם, שמבואר מדברי הרמב"ם שיש חילוק לדינא בין מכירת 'בית' לבין נדר 'מן הבית', וקשה כנ"ל, מאי שנא זה מזה, וכן הקשה הלח"מ.

ה. שיטת הטור

מכח קושיא זו כתב הרש"ש, דצ"ל דהטור והרמב"ם סוברים שאין לדמות דיני נדרים לדיני מכירה, וביאר החילוק, שאע"פ שמבואר בסוגיין דבלשון בני אדם עלייה נקרא 'בית', מ"מ אינו חלק מן הבית שתחתיו, אלא שעלייה נקרא בית בפני עצמה, ולכן לגבי המוכר את הבית אין הכרח שמכר גם העלייה, דעלייה היא בית בפני עצמה.

א. משנה

מובא במשנה מחלוקת תנאים לגבי מי שנודר 'מן הבית', אם נאסר גם בעלייה, דר' מאיר סובר דמותר בעלייה אבל חכמים סוברים דאסור בעלייה. ומבואר בגמ', שיסוד המחלוקת הוא אם עלייה נכלל בלשון 'בית'. [והגמ' מביאה ראיה לנידון זה מלשון התורה, ועי' בשלמי נדרים שהעיר, דבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם].

ב. דברי הרא"ש

הרא"ש (ד"ה וחכמים אומרים) כתב לחדש, שגם חכמים מודו לענין חדר ויציע שאינם נכללים בשם 'בית', והביא ראיה לדבריו מדיני מכירה, שמבואר בגמ' ב"ב (סא.) שהמוכר את הבית לא מכר את החדר ואת היציע. וביאר הדמיון בין דיני נדרים לדיני מכירה, ששניהם תלויים בלשון בני אדם.

ג. הערת הרש"ש

הרש"ש (לרא"ש שם) העיר, שלפי זה יוצא, דכיון דקיי"ל לדינא כשיטת חכמים לגבי דיני נדרים, דעלייה נכלל בלשון בית, א"כ ממילא יוצא,

(ב) היאך מותר לעשות 'ערסא דגדא'

ג. קושיא א', לא תנחשו

השיטמ"ק (ד"ה ערסא) הקשה, למה אין בזה משום איסור 'לא תנחשו', כיון שעושים כן כדי לחזק מזלם. וכן העיר הר"ן בסנהדרין (כ.). [ובשו"ת רדב"ז צידד לומר שחיזוק המזל לא נחשב ניוחש]. ותיירץ השיטמ"ק (שם), שאין כוונתם כדי לחזק מזלם, אלא עושים כן לכבוד הקב"ה, ששר העשירות הוא שלוחא דרחמנא.

ד. קושיא ב', כאילו עובד ע"ז

הבית יוסף הקשה, למה אין בזה משום איסור ע"ז, שלכא' זה דומה להא דמבואר בגמ' סנהדרין (צב.) שאסור לשייר פת על השלחן אחר הסעודה משום שכן רגילים לעשות לכבוד ע"ז, והרי גם כאן יש רגילים להציע ערסא דגדא לכבודו של השר, וזה נחשב ע"ז. [וכן הקשה היד רמ"ה (סנהדרין שם), עיי"ש מה שתיירץ לזה].

א. סוגיית הגמ'

מובא במשנה מחלוקת תנאים לגבי הנודר 'מן המטה' אם נאסר גם ב'דרגש' או לא, דר' מאיר סובר דמותר בדרגש, משום דדרגש אינו נכלל בשם 'מטה', וחכמים סוברים דגם דרגש בכלל מטה ואסור. והגמ' מביאה בשם עולא לפרש לשון 'דרגש', דהיינו 'ערסא דגדא'.

ב. פירושו של 'ערסא דגדא'

הר"ן (ד"ה ערסא) פירש, דערסא דגדא אינה בשביל שינה, אלא למזל. וכן פירש רש"י בסנהדרין (כ.), שהוא משום מזל הבית. וברא"ש (ד"ה ערסא) ביאר הענין, שהיו מציעים מטה אחת לנקיות, לכבוד שר העשירות, שהוא מצוי רק בבית ששומרים על הנקיות. ונתקשו האחרונים, שלכא' אסור לעשות כן, מב' טעמים, כמו שיתבאר.

לעשות בשביל ע"ז, אבל במטה אין איסור. ובספר ברכת שי ביאר,

במטה דליכא רגילות לעשות לשם ע"ז.

ג) אם דיני נדרים תלוי בדיני עירובין

א. משנה

מובא במשנה דין הנודר מן העיר, שמוותר ליכנס לחתומה של עיר [אלפים אמה סביב העיר], ואמנם אסור ליכנס לעיבורה של עיר [שבעים אמה סביב העיר]. והטעם מבואר בגמ', שעבורה של עיר נחשב כמו העיר עצמו, משא"כ תחומה של עיר נחשבת חוץ לעיר.

ב. דברי הרע"ב

בפירוש הרע"ב למשניות (כאן) כתב, דעיבורה של עיר נחשב כמו העיר רק אם יש שם בית בתוך העיבור, אבל בלא"ה נחשב כחוץ לעיר ומוותר ליכנס שם. וכן כתבו הרמב"ם בפיה"מ (כאן), והתוס' יו"ט (ד"ה הנודר). אולם העירו האחרונים, שהר"ן והרא"ש בסוגיין לא הזכירו כלל תנאי זה, ומשמע דלא ס"ל כן.

ג. תלוי בדיני עירובין

בהגהות רעק"א לשו"ע (סי' ריז) כתב, דדברי הרע"ב תלוי במחלוקת תנאים המובא במסכת עירובין (נב:), לגבי מדידת תחום שבת, דר'

מאיר סובר דלעולם מוודין מעיבורה של עיר, וחכמים סוברים דאין מוודין מעיבורה של עיר אם אין שם בית בתוך העיבור. והרע"ב ודעימיה אזלי כשיטת חכמים דבעינן בית בתוך העיבור.

ד. יש לחלק

אולם המגיד משנה כתב, דדיני נדרים אינם תלויים בדיני עירובין, וי"ל שאף לפי שיטת חכמים דגבי תחום שבת בעינן בית בתוך העיבור, מ"מ לגבי נדרים לא בעינן בית שם, דבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, ובני אדם קורים לעיבורה של עיר כעיר עצמו אף אם אין שם בית בתוך העיבור.

ה. יש לחלק להיפוך

הרש"ש כתב, שיש לחלק להיפוך, ש"ל שאף לפי שיטת ר' מאיר דגבי עירובין לא בעינן בית בתוך העיבור, מ"מ גבי נדרים בעינן בית, משום דגבי עירובין ר' מאיר למד מגזירת הכתוב דאף בלא בית עיבורה של עיר נחשב כעיר עצמו, משא"כ לגבי נדרים, דתלוי בלשון בני אדם, י"ל דגם ר' מאיר מודה דבעינן בית בתוך העיבור

ד) ב' מהלכים בביאור הנידון בנגעי בתים

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה ממשנה במסכת נגעים (יב, ו) לגבי דיני צרעת בנגעי בתים, 'ויצא הכהן מן הבית, ויכול ילך לביתו ויסגיר ת"ל אל פתח הבית'. ומצינו בראשונים ב' מהלכים לבאר עיקר נידון המשנה, כמו שיתבאר.

ב. מהלך א', המפרשים כאן

המפרשים על הגמ' כאן [ר"ן, תוס', רא"ש, מפרש] פירשו, שהנידון הוא לגבי מעשה סגירת הדלת, האם צריך הכהן להיות בפתח הבית בשעת הסגירה, או דיכול להסגיר אף אם הוא עומד במקום אחר, ומסיק המשנה דצריך להיות בפתח הבית בשעת הסגירה.

ג. האיך אפשר להסגיר כשאינו עומד שם

הקשו הראשונים הנ"ל, היאך אפשר במציאות שיסגיר הכהן את הדלת כשאינו עומד שם. ותירצו בב' דרכים. הר"ן תירץ, דהס"ד היא דיכול להסגיר ע"י חבל ארוך. והתוס', הרא"ש, והמפרש תירצו עוד, דהס"ד

היא דיכול להסגיר ע"י שליח, דגם זה מקרי שהכהן עשה מעשה סגירה.

ד. משנה למלך

המשנה למלך כתב לדייק מדברי הרמב"ם שבאמת א"צ כלל מעשה סגירת הדלת, ומה שהצריך התורה הסגר, היינו אמירת הכהן שבית זה דינו בסגירה. וגם לדבריו עיקר נידון המשנה הוא כנ"ל, האם צריך הכהן להיות בפתח הבית בשעת הסגירה, אך לדבריו לא קשה כלל היאך יוכל הכהן לעשות הסגר כשאינו עומד שם.

ה. מהלך ב', רש"י בחולין

רש"י בחולין (י:): ביאר נידון המשנה באופן אחר, שהס"ד היא שיכול הכהן לילך לביתו ולחזור ולעשות הסגירה, קמ"ל דצריך להסגיר מיד. ולדבריו יוצא, שהדבר פשוט שצריך הכהן להיות בפתח הבית בשעת הסגירה, ועיקר נידון המשנה הוא האם יכול להפסיק קודם הסגירה, ומסיק המשנה דאינו יכול להפסיק, אלא צריך לעשות הסגר מיד.

דף נו

בענין כוס של אליהו

מיני מאכל בלילה שלמחר מלין תינוק ויש בזה איסור משום עורכים לגד שלחן אבל לערוך מטה למזל התינוק יש מתירין. ולכא' יוצא שעשיית וואך נאכט תלוי בב' שיטות שהובאו בדברי הרמ"א. אכן באמת זה אינו, דעיין בש"ך (שם ס"ק ו) שלכו"ע לעשות סעודה ולאכול קודם המילה מותר בלי פקפוק, וז"ל 'מכל מקום מה שנוהגין בארצות אלו שעושין סעודה בלילה שלמחר מלין התינוק (שקורין ווא"ך) אין איסור, דדוקא לשום מיני מאכל על השלחן להניחם כך אסור משום דהוי כעורך לגד שלחן, אבל בסעודה אין איסור'. ואם סעודה זו נחשבת סעודת מצוה עי' בפתחי תשובה (שם ס"ק ב) שנקט שהגם שמותר לעשותו אכן 'משמע דמצוה ודאי לית ביה ואינו נקרא סעודת מצוה, וכן כתוב בתשובות חות יאיר (סי' ע').

ועי' בט"ז (שם ס"ק ז) שמדברי רמ"א זו יש מפקפקים על מנהג אחרת שיש נוהגים להניח פת שלם על השלחן כל ליל שבת ויש אוסרים שהוי דומה לעורכים לגד שלחן. אכן הט"ז עצמו חולק עליהם שהצד לאסור בליל מילה שעושין כן למזל התינוק אכן בשבת 'שמיניחים הפת לחם משנה הוא בשביל כבוד השבת שכבודו בלחם משנה ואין בזה משום מזל ואין בזה איסור כלל, דהא גם קודם השבת מיד שמוציאין אותן מהתנור מניחים אותן על השלחן משום כבוד השבת'. וכן הובא מנהג זו של הט"ז בהגהות החת"ס על שו"ע (או"ח סי' רמב סעי' א) שבערב שבת כשמוציאים אותם מהתנור מניחים אותם על השלחן. ויש מעשה מהחת"ס על זה עכ"כ החמיר בהנהגה זו, וז"ל 'ובספר זכרון למשה (דף עו) כתב סיפרה לי ברתא דמרנא החתם סופר זי"ע האשה הצדקת מרת שמחה לעהמאן ע"ה שפעם אחת אחרי מות אמה הרבנית מרת שרל ע"ה בא אביה מרן ז"ל לבית התבשיל בערב שבת וראה את הלחמים שהוכנו לשבת קודש היו מונחים [בקערת האפיה] על הארץ לאחר האפיה. וצעק על בתו הראית גם מאמך ע"ה לנהוג כן כי מיד אחרי האפיה צריכים לתת אותם על השולחן'.

המשנה מביא הדין שאם נודר מן מטה מותר בדרגש לשיטת ר"מ אכן לרבנן גם דרגש בכלל מטה אכן לכו"ע הנודר מן הדרגש מותר במטה. והגמ' מסביר 'מאי דרגש אומר עולא ערסא דגדא'. ועי' הרמב"ם בפיהמ"ש שפירש 'מטה קטנה נותנין אותה לפני המטה הגדולה'. אכן עי' בר"ן (ד"ה ערסא) שמסביר שערסא דגדא 'נוהגין היו להציע מטה למזל הבית'. וזהו שלא כדברי הרמב"ם. וע"ע בשטמ"ק (שם) שג"כ הביא פשט אחרת, וז"ל 'מיטה העשויה לשרא דביתא למזל הבית ואין יושבין עליה שאין לך דבר שאין לו שר למעלה והוא שלוחו של מקום ולכבוד המקום עושין מיטה לכבודו'. וביאר שאין לפרש כדברי הר"ן 'שהוא סימן טוב בבית נראה ניחוש ורחמנא אמר לא תנחשו וראיה לדברי הכסא שמתקני' לאליהו לכבודו'. וכן באמת הקשה הר"ן (סנהדרין כ.), וז"ל 'פירש רש"י ז"ל למזל הבית מונחת משום ניחוש. ואין פירושו נכון דח"ו לא תהא כזאת בישראל דודאי אסור הוא מפני דרכי האמורי ויותר חמור ממנו'. ובאמת צ"ע מאד פירש הר"ן (וכן פירש"י בסנהדרין) שמשמע שהוי דרכי אמורי ממש וצ"ע.

אכן מבואר מדברי השטמ"ק שיש לחלק בין דבר הבא למזל טוב שאין בו איסור ובין דבר הבא באופן ניחוש שיש לאסרו. וכן הביא ראיה לזה מכסא של אליהו ומתוך זה נשתרבה השאלה והענין של 'וואך נאכט' או 'סעודת אליהו' שהוי הסעודה בלילה קודם יום המילה. החיד"א (שיורי ברכה יו"ד סי' קעט ס"ק י) הביא 'הנוהגים לערוך שלחן אם מיני מאכל בלילה המילה כו', יש שנוהגין לעשות שלחן של אליהו ואחד קדוש קרא ערער על מנהג זה שהוא איסור גמור אבל הרב מהר"ר אליהו כהן כו' דחה כל דברי הכותב המעריך וקיים המהנג'.

וכן באמת הביא הרמ"א (יו"ד סי' קעח סעי' ג) שאם עושה למזל בעלמא אין כאן איסור ורק אם עושה מדין ניחוש יש לאסור, וז"ל 'יש מקומות שנהגו לערוך שלחן ולשום עליו

דף נו

בענין למה ליכא איסור ניחוש בערסא דגדא

תמצית הסוגיא:

דערסא דגדא אין בו ניחוש 'כי ידוע שיש מזל ששומר על האדם כמו שאמרו רוח טומאה שורה על הידים ותחת המטה לא יתן אדם מאכל כי רוח הטומאה שם שם, כל זה אינו ניחוש' [והובא דבריו בספר עינים למשפט להלן].

אמנם אכתי צריכין ליישב דעת רש"י, ועיין בנמוק"י סנהדרין שהביא דברי רש"י ופי' דבריו עפ"י הרא"ש ומבואר דלמד כך ברש"י דהיינו כוונת המזל והניחוש הוא זה גופא שיבוא המלאך הממונה על עשירות, ואז מיושב הכל.

סיכום: יוצא ג' דרכים בכוונת ערסא דגדא, דרש"י פי' למזל ולניחוש, והרא"ש ושטמ"ק פירשו שתשרה מלאך הממונה על עשירות, והר"ן פי' דאינו אלא לסימן ולהראות עשירות. ובארנו עפ"י הנמוק"י די"ל דרש"י נתכוון ג"כ לפי' הרא"ש [ואז אינו אלא ב' פירושים].

ב] ובעיקר האי ענינא דסוגיין, עיין בב"י (יו"ד סי' קע"ט) שהביא רבינו ירוחם שמוחה בכל תוקף באלו שיש להם מנהג בליל המילה לערוך שלחן ולשים עליו מיני מאכל ואומרים שעושין אות למזל התינוק הנולד, וכתב ע"ז רבינו ירוחם דזה נכלל בעורכים לגד שלחן (ישעי' ס"ה י"א), והעיר עליו הב"י הרי משמע בנדרים דערסא דגדא היה מותר, ומתרץ דצ"ל דשאני שלחן דמפורש ביה קרא משא"כ מטה ע"ש וכן נפסק ברמ"א להלכה ע"ש.

א] תנן במתני' דהנודר מן המטה נחלקו ר"מ וחכמים אי נאסר ב'דרגש' דר"מ מתיר וחכמים אוסרים, ודנו בגמ' מהו הדרגש הזה, ויש ב' לשונות תחילה סברו שהוא 'ערסא דגדא' דהיינו שלחן שמניחין למזל הבית, והגמ' הקשה ע"ז, ולמסקנא אמרו דהך דרגש הוא 'ערסא דצללא' דהיינו מטה העשויה מעור שמתקפלת.

ובעיקר הא דערסא דגדא מצינו בראשונים כדפי' הר"ן דהיו נוהגין להציע מטה למזל הבית [וגדא הוא לשון מזל], וכן רש"י בסנהדרין דף כ. כתב נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית ולא היו משתמשים בהן כלל אל למזל הבית מונחת משום ניחוש. אמנם בחידושי הר"ן בסנהדרין (שם) תמה דיש בזה איסור ניחוש וח"ו לא תהא כזאת בישראל, ולכן תי' דלא היה אלא להראות עשירות שיש להם מטה יתירה שאין משתמשים בה.

ובתוס' הרא"ש שם נתקשה בזה ג"כ ותי' מכח הך קושי וכן מבואר ברא"ש כאן דשר של עשירות אינו שורה אלא במקום נקי ולכן עושין מטה זו ששר של עשירות יבוא כאן ולא השר של עניות.

ועל דרך זה תי' השטמ"ק דכיון דאין לך דבר שאין לו שר למעלה שהוא שלוחו של מקום ולכן לכבוד המקום עושין מטה לכבודו ולכן אין בו איסורא דניחוש וראיה לדבר הכסא של אליהו שמתקנין [דהיינו בשעת הברית]. ובספר חסידים מצינו כע"ז

תמצית מראה מקומות:

ח"א: ג' פירושים בערסא דגדא:

א. ר"ן ד"ה ערסא דגדא.

פי' דנוהגין היו להציע מטה למזל הבית, וזהו ערסא דגדא.

ב. רא"ש ד"ה ערסא דגדא.

פי' מטה העשויה למזל הבית דשרא דעתירותא [שר של עשירות] נקיר שמיה ומצוי בבית השומרים אותנו בנקיות, לכך מכינים תמיד מטה מוצעת לנקיות.

ג. רש"י סנהדרין ד"ה דרגש.

פי' דלמזל הבית מונחת 'משום ניחוש'.

ד. תוס' הרא"ש שם.

העיר דנימא דיש בו משום דרכי האמורי, ותי' כמש"כ כאן דכשבית נקייה ויש בה מטה מוצעת אין שר העניות שוכן בבית אלא שר דעתירתא [דעשירות], דנקיד שמיה והוא שוכן במקום נקי וצח.

ה. חידושי ר"ן שם.

הביא רש"י דלמזל הבית מונחת משום ניחוש, ותמה 'ואין פירושו נכון דח"ו ולא תהא כזאת בישראל דודאי אסור מפני דרכי האמורי ויותר חמור ממנו'.

ולכן פי' דהיה סימן לעושר שיש להם בגדים יותר מצרכן לעשות מטה שלא לצורך, ולכן קורין אותו מטה של מזל טוב [ולפי"ז לא פעל כלום, אלא סימן של עשירות].

ח"ב: ישוב שיטת רש"י, וביאור הענין:

ו. יד רמ"ה.

הביא הקושיא דדמיא לעבודה זרה שהיו עורכין לגד שלחן, ותי' דהכא לא מכווני לעבודה אלא לסימנא טובה בעלמא עבדי ליה.

ז. נמוק"י שם.

כתב כרש"י דמונח למזל הבית משום ניחוש, והוסיף דכתבו המפרשים שהיו זה לסימן טוב, דשר של עניות נבל שמיה וכשהבית נקיה אז אינו שורה עניות ע"ש.

ומבואר מדבריו ישוב לרש"י, דצירף דברי רש"י עם הרא"ש, וא"כ י"ל דאינו ניחוש בעלמא, אלא כוונת המזל, היינו שישרה מלאך הממונה על עשירות.

ח. שטמ"ק ד"ה ערסא דגדא.

ועל דרך זה כתב השטמ"ק דאין לך דבר שאין לו שר למעלה והוא שלוחו של מקום וכו' ולכן הותר והרי מתקנין כסא של אליהו לכבודו. אמנם אלו דמפרש שהוא סימן טוב בבית אז הוי כניחוש והתורה אמרה לא תנחשו ע"ש [וכנראה הבין רש"י כפשוטו והקשה עליו כמו שהקשה הר"ן].

ט. שו"ת הרדב"ז סי' קכ"ו.

נשאל איך הותר ערסא דגדא הרי יש בזה שמץ ע"ז ושמץ ניחוש. ע"ש תירוצו.

י. עינים למשפט.

הביא תמצית המפרשים והפוסקים הנוגע לסוגיין היטב.

יא. ב"י ורמ"א יו"ד סי' קע"ח.

כתבו דמותר לערוך מטה למזל התינוק, אבל שלחן אסור כמפורש בקרא 'העורכים לגד שלחן'.

יב. האיציגנינית באספקלירא של תורה.

מבאר כל הענין משורשה בענין איסור ניחוש ואיסור עורכין לגד שלחן מחמת ע"ז.

נשים לצאת לפני המטה. דמיון דשעת זער האו ליבא למחש
להרהור ויברשמי¹⁷ פליגי איבא למאן דלמר לפני המטה
לפי אגרמו מיתה לעולם ואית דנהגו לאחר המטה ואנשים לפני
המטה לפי אגנאי לצות ישראל שיסתכלו עין אנשים:

ששיהא מלכות זכר. אף על גב דררשקן (מדרש רבה) ומלכות ממך יצאו זה ושאל ואם נשת מ"מ היה יכול להשתקיים במקום אחר ולא היה לו מלכות מלכות דוד עתה נמשח צדק ע"י נביא: **שתי** שנים מלכות ישראל היתה בקונטרס שמלכות ישראל שאלו שנה חמש שנה בין מיתת שאלו

[illegible]

אִישׁ טֶשֶׁת וּבִזְאוֹת הַיָּמִים נִחְזָק
וְזָכַר לְכָל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אִישׁ
טֶשֶׁת עַד שֶׁהִלְכִיז לְסֻפּוֹ אוֹתוֹ הָיָה
וּמִשָּׁמָּה אִישׁ טֶשֶׁת הִיחָה מַלְכוּת
יִשְׂרָאֵל בְּטוֹלָה הַמֶּשֶׁת אִשִּׁים עַד שֶׁמֶלֶךְ
דָּוִד נִמְצָא ו' שָׁנִים וּמִצָּחָה שֶׁמֶלֶךְ דָּוִד
בְּחִזְקוֹן בְּדִכְחִיב הִדְאִישׁ אֲע"צ בְּדִבְרֵיךְ
קִרְאָה לֹא חֲשִׁיב רַק ו' שָׁנִים הֵינִי¹² לְפִי
שֶׁנִּשְׁטֵרַע עֲדָרְמִתִּין חֲלָק (לְקַטֵּן דף
קפג.) וְהָיָה לְכָל חֲשִׁיב תַּי שָׁנָה אִישׁ
(חֲלָק) וְעוֹל מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל (חֲלָק)

היינו לפי שלא הייתה סמנון לה' שנים
ולא היה הצעול יחד:
מלך
מהמלך להביות את אבנר
את דוד בתיב להביות וקרינ
ר רב יהודה אמר רב מפני מה
ייתה ר' יצחק אמר מוחה ולא

אל אבנר ויאמור הכמות נבי
הוגשו מאן דאמור לא מוחה
הוגשו מאי מעמא לא מחית
עננה איתמהווי מתמה הכמות
ממכדי מחוי מחית מ"ט כנפול
קנש א"ר נחמן (ברבי) "צחק
וכשמכרין אותו כו' מאי
כו' מי איכא מדי דעד האידינא
יבא מאי קשיא דיכמא מדי
י ולא אשקיניה השתא "קא
הא קשיא א"ר דרגש אינו צריך
אינו צריך לכפותו והתניא
אלא כל ממות שיש לו בתוך
מטה מיוחדת לכלים דקתני
א"ר אי קשיא הא קשיא רשב"ג
אי סלקא דעתך ערסא דגרא
אי אמר לו ההוא מרבנן ורב
א"ר ירמיה א"ר יוחנן דרגש
סירוגו

המשה היה החפסיק רבותינו לק"ש ולחפלה. נא
עזרת. גדוש מחור קרביטיו ונעל סמליו:

[כ] יאמרו עשו דר"י ברכי אליעזר ליחא בכת"י
הרש"א ונע"ש סביר לקמן קא ע"ה וזה הגליון (ה)
יון ורש"א לרעק"א שבת זה ע"ה. וביקרוש (כ)
לשון ורש"א אהון בחורבנים (חזקאל כה, כו) ע"ה
[ג] ציר [גליון] י"י בכת"י וראשונים ספני
הרמ"א. וכה נכון (דק"ס) וכה במק"ס [ע]
דר ילי (דק"ס) י"י אולי צ"ל בבידור: [כ] י
ות ואעור עסל און קא כפה גדולה ממזר (רש"י)

תוספות הרא"ש מסכת סנהדרין

[דף כ ע"א - כג ע"ב]

ט

נראה דבית הועד וביד הגדול תרי עניני ניהו.
דבית הועד היינו מקום שיש קבוצת חכמים.
ולקמן משמע מתוך פירוש ר"ת דב"ד הגדול
היינו נשיא שבארץ ישראל בשבילי פקוק
(ל"א:) גבי שלחו ליה למר עוקבא, עוקבא
הבבלי קבל ישימיה אחי העבירי עלי הדרך כו.
ומסיק דהכי קאמר דיינה אהותן אי ציית צייה
ואי לאו שדרה להכא, ופר"ת אי ציית צייה
ואי לא ציית דאמר לב"ד [הגדול] קא אולנא.
דלא שייך לומר אי לא שלח תוכלו לכופו
ברין, דכל שכן שלא היה חנשיא יכול לכופו
דבני בבל ורודים בשבטן ובארץ ישראל מחוקק
וגר עוקבא ראש גולה היה, אלמא אפילו ראש
גולה ששכבל ואי טעין ליה לאישימיה לב"ד
נראה דהך טענה דביד הגדול נתבע מצי טעין
לזה תובע, דאי לא תימא הכי הענינים יתנו
ענינים בבבלי ממון ויועמינן לדין לארץ
ישראל או יתנו להם כל תביעתם. ור"ת היה
אומר דאפילו תובע מצי טעין, ודקדק מלשון
ה"פ שכתבו ואי טעין ליה לאישימיה לב"ד
[הגדול] קאולנא טענה, ויכין דלוח מצי
טעין לאשמהמיה מלה לא כ"ס.
ובזמן הזה שאין נשיא בארץ ישראל מסתבא
שהחשוב שבדור חשיב ביד הגדול.
וכן היה אומר ר"ת לפי שלעולם היו ענינים
הגדול שבדור לנשיא לכן נקרא ביד הגדול.
ואומרים בירושלמי דאמר ר' יוחנן (למקם ל"ב):
צוק צוק תדרוך הלך אחר בית דין הגדול.
וכן אחר ר' אליעזר ללוח אחר ר' יוחנן בן
זכאי לברוך חיל, אחר ר' יהושע לנשיא אחר
ר' עקיבא לבני ברק, אחר ר' ליבנה, אחר ר'
מתאי בן חרש לרומי, משמע דאפילו רומי
מיקרי ביד יפה [כ] שאין למעלה הימנו.
בזמן בי דינא דרב הונא ורב חסדא, פרשי
דתריהו בחד מקום הוה, וקשה דאמר
ב"ד דר' (עירובין ס"ב): אמר ר' יוסף אפילו
ביעתא בכוחא בכאי מיניה דרב חסדא
בשניה דרב הונא לא אורי ליה, אלא בעיר
אחרת הוה בדאימא הלאם רב חסדא אורי בכפיה
בשניה דרב הונא, ומפרש חתם דחלמיה חבר
דיליה הוה והיה מתור חרין לגי פרסאות, ולא
היה [הרוקן] כל כך מעיר ש רב הונא ובסבורה
מועט כזה קאמר מאי קא מרחינא לך.
אין העידים חותמין על השטר אלא אין
יודעין כי חותם פניהם, קשה מהא דאנן
ב"ד גדיעין (י"ד) כל הגט שיש עליו עד כותי
פסול חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים,
ומפרש כגון דחתים ישראל לבסוף דאי לאו
דכותי חבר הוה לא הוה מחתימי ליה קמיה,
ודוקא בגיטי נשים ידעירי הגט אין חותמין זה
בלא זה אבל בשאר שטרות דחומתין זה בלא
זה לא, וידיא שטרות לא מסיפלי בכי
אי חתמי זה בלא זה, אמרי דילמא מיקרי
וחתים.
א"א צריבא דקבליה עליה כבי תרי, משמע
דקסבר ריש לקיש בין באהן לך בין
במחול לך מחלוקת, דהא מחני קתני זה פוסט
יעדו של זה וזה פוסט עידו של זה דמשמע
לזה ולזה מחלוקת פסלי אחריו וזה מחני זה
מאי ורבנן, ותימא דלקמן (כ"ד) דייקתן על
רבא אלא אי אמרת הכי בנו [ובין] (ח"ב)ו
מחלוקת רבא דאמר כמאן, הכי בנו תישי ליה
אי אמרת באהן לך מחלוקת אבל במחול לך
דברי הכל אין יכול לחזור ברי ריש לקיש
דאמר רבנן, וי"ל דריש לקיש בן פלוגתיה דר'
יוחנן ולא קשיא ליה אי טעמא דנפשי קאמר.
ומיניה וקאמר דהא דאמר מאי קמ"ל דמי
הדר ביה תנינא, דהא איתרין הך דהא למידק
מניה דבין דוח ובין בזה מחלוקת.
דף כג ע"ב, בזמן דקבליה עליה ביה, אי
לא דמי דמי לא הוה קשיא
ליה תנינא, דהוה אמיתא דקבליה עליה
כבי תרי דאיכא תריה ליריעתא, ומשום חכמים
אצטריכא ליה, ומייה נראה מדקאמר רב דמי
כנון ולא טעמא אפי' קבליה עליהו בדי
משמע דאמלתייהו דרבנן קא, ובקבליה עליה
בבי תרי אפילו רבנן מודו דיכול לחזור בו
כיון דאיכא תריה ליריעתא, וכן מוכחא מנתיק
דחא דאוקימא דקבליה עליה כבי תרי
לב"ד הגדול קא אולנא, וי"ל דהתם בבשיותם
תובעין זה את זה, אי נמי הא דאמר אכל ליה
כופין אותו ודן בעירו היינו דוקא בשידוע שזה
מלוה וזה לוח כנון שמודו מקצת או טוען
פרעיה, אבל אם אמר לא היו דברים מעולם
לא שכן באן עמד לזה לאיש מלוה, ועוד

בצד עיקרו של זה, וקצת היה נראה דפשיטה
דקרא בכל הכנים אפי' כהן הדיוט, ויש ספרים
שגזריה לקמן גבי כי אלעשה להראות תספורת
של כהן גדול, ורועין לומר מדכתב בתורה
ויין לא ישתו כל כהן, משמע דרישיה דקרא
לא איירי בכל כהן, ויתור נראה וכל כהן קאי
אכל מן דכתיב בקרא.
א"א צריבו כ"ס, תימא אם כן ג"ש דפרע פרע
למה לו, ושמא רוצה לומר דלא לירבו
כלל עד דיוס ל' אלא יגלה ביום כ"ט, ומשני
אי הוה כתיב לא ישלחו פרע הוה אמיתא לא
יגדלו שער עד שיעור פרע, השתא דכתיב
ופרע לא ישלחו (משום) [משמע] עד שיעור
פרע יגיע ושוב לא יגדלו.
מ"א דרבנן מ"א, פרשי' דרבנן דפליגי
עליה דרבי הוה מצי לאיתורי, ורבנן
מאיר תירין לא לאו מליתיה דרבי הוה מצניא
למירד דאירי בזמן הבית.
שתקנתו קלחלו, דאמר רבא ב"ד מ' מי
שקלאהו (עירובין מ"ג), הריני
נוזר ביום שכן דוד בא אסור לשותו יין כל
ימי חולו, וכן כ"ס ב"דא דראש השנה (ל'').
שהתקין יין יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו
אסור משום גזרה שמא יבנה בית המקדש, לא
דמי לכתנים דהא דאין גזרוין על הצבור אלא
א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה, וי"מ ביום
שכן דוד ראוי לכא.
בעינן בזה הדין ציבוריה, ומשום טמאה לא
בעי לשויה, דטמאה הותרה בצבור.
מ"א דרבנן מ"א, פרשי' דרבנן לא צ"ל
מק"ל מבשל מום שאוכל ואינו עובד.
וי"ל דחלל יוכיח (שאני אוכלן) ואין עבודתו
מחוללת כדורשי' בקדושין בסוף האומר (ס"ו):
כך יי' חילו אפי' חולין שבו פועל ידיו
תרצה, והקשה רבינו מאיר דאיכא למיפרך מה
לחלל חטא אוכל בפסח, ויתרין דמיקרא דנינא
פירכא דמה לבעל מום שכן מוזהר שלא
לעבוד תאמר בענין, וכי תימא היא גופא תיתי,
אין מוזהרין מן דין, וכן תירצה החסופות
בזה הדין (ע"ש ט"ו), ד"ה זו וד"ה אף.
הדרן עלף כהן גדול
זה בורר
דף כג ע"א, זה בורר לו אחד, פרשי' ב"ד
אחד שהם ג' ושניהם בוררין
לזה עוד ב"ד אחד הרי ט', והיינו דקא מתמה
מאי לו בורר לו אחד ב' סג, וקשה במה
טעה החלמיה לפרש המשנה דבעין ט', ועוד
מדקאמר בשנייה כשזה בורר לו ב"ד אחד,
משמע דמיקריא לא ס"ד דב"ד קאמר, הילקין
נראה דס"ד דייין קאמר כמסקנא דלבסוף, אלא
דקשיא ליה מאי שניא דעבדין הכי.
ח"ק כשזה בורר לו ב"ד אחד זה בורר לו
ב"ד אחד שניהם בוררין לזה עוד אחד.
כתב רבינו מאיר לכאורה משמע דלא פליגי
רבנן בהא דמודו דזה פוסל ב"ד של זה וזה
פוסל ב"ד של זה, מולא אמרי הכא כמו
בסיפא אימתי בזמן שמביא עליהם ראה וכו',
ועוד מדפרשן בסמוך מלמתייהו דרבנן ב"ד בתר
דפסלי ליה אולי ובורי בי דינא אחרינא, וגם
מלשון המשנה משמע דלא פליגי אלא בהא
דלר' מאיר בעלי דנין בוררין ורבנן דיינים
בוררין, ונחלא קשה מאי שניא מספא דאמרי
רבנן דאין יכול לפסול דייני של זה, ויתרין
דחא דאי מודו דיכול לפסול שאומר לא אי
אפשי שאתה תבורר כל הב"ד, אבל סיפא
שכל אחד בורר לו דין אחד יכול לומר אם
אני בוררתי דין אחד גם אתה תבורר דין אחד
ונתון למניהם.
א"א שני אלא מ"א, לאו דוקא לזה ומלוח
אלא אפילו גזילות ומקח וממכר ומנות
וירושות וכל דבר שיש בו תובע תנתב, דקאי
אחוקק חבירו לדין, אחד אומר נידון כאן
אומר לילך לבית הועד, ומפרש טעמא [לקמן
ל"א:] ה"ה שיהיה נושא בחבירו מנה יוציא מנה
על מנה, וה"ה טעמא שייך בכל תובע, וקשה
דב"ד הגדול ב"דא (ב"ק ק"ב:) משמע דאפי'
מצי כייף לילך לבית הועד גבי אין
מקבלין עדם אבל בפני בעל דין, דקאמר
דאפילו פתחו ליה בדינא מצי נתבע למימר
לב"ד הגדול קא אולנא, וי"ל דהתם בבשיותם
תובעין זה את זה, אי נמי הא דאמר אכל ליה
כופין אותו ודן בעירו היינו דוקא בשידוע שזה
מלוה וזה לוח כנון שמודו מקצת או טוען
פרעיה, אבל אם אמר לא היו דברים מעולם
לא שכן באן עמד לזה לאיש מלוה, ועוד

גיוות הואי והוה ליה כולד שפחה וגכרית דאין
לו קורבת אב, ומהאי טעמא נמי אמרי' בפ' כל
הבשר (חולין ק"ט): אסור לן גירה שדל יפת
והוציא דחשביא כגויה כיון דבעל כוחה
נתגירה, ועוד הקשה ר"ת דאמר' התם (קדושין
כ"א:) לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע,
והאי דלא ילחצנה במלחמה פי' שלא יעשה לה
כל המעשים הללו במלחמה להתירה בכיאה
שניה, ותמר נתעברה אמה במלחמה
ובירושלמי יש מחלוקת של מוראם בדבר זה
בחלכתא רבתי חתומה אחר מ"ס ע"ז, והכי
איתא התם רב אמר לא התירו בה אלא ביאה
ראשונה בלבד, ר' יוחנן שלח לרבנן דתמן
תרחין מלין אהון אמרין משמיה דרב לית
היא כן, אהון אמרין משמיה דרב לא התירה
תורה ביפת תואר אלא ביאה ראשונה בלבד
ואני אומר לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה
אלא לאחר כל המעשים הללו שנאמר ואחר כן
הנבא אליה ובעלתה, וי"מ לר' יוחנן דירושלמי
דמעכה מעוברת (יהותן) קודם שלקחה דיה,
והא דכתיב (שמואל ב' י"ג י"ח) כי כן
תלכשנה בנות המלכים מעילים, לפי שהגדולה
אצל בנות המלך קרי לה בת מלך, ורב דאמר
הכא בת יפת תואר היתה לטעמיה דשרי
בירושלמי ביאה ראשונה.
א"א בית השחי ולא בית העזרה, והא דאמר'
בגיתין (י'') גבי פילגש בגבעה נומא מצא
לה, צ"ל דגירות היתה.
דף כ"א ע"ב, וברור להם כתב אשורי
ולשון הקדש, משמע דלשון
אשורי לא היינו לשון הקדש, ובמגלה (י"ז),
משמע שהוא לשון הקדש, דאמר' הלוחו
ששמע אשורית יצא, וכמו כן קשה שהורגלו
העם לקרות לשון הקדש עברי, ובהך שפעתא
לא אשכחן לשון עברי אלא כתב עברי דקאמר,
ולחלו להדיוטות כתב עברי ולשון ארמי,
ובירושלמי משמע אפסא דקאמר אשורי יש בו
כתב ואין בו לשון, עברי יש בו לשון ואין בו
כתב, ושמן לענין יופי ולשון קאמר, והוה
לשון הירושלמי בפ"ק דמגילה (ה"ה) ד'
לשונות נאים להשתמש בהם לעולם, לנו
לומר, ארמי לקרב, פרסי לאילא, עברי לדבר,
ויש אומרי' (אף) אשורי לכתב, אשורי יש בו
כתב ואין בו לשון, עברי יש בו לשון ואין בו
כתב.
כתבא ליבנא, י"מ שהאט נעשה מן הקלף
חלבן ותוך האות והוצאה לה ממלאים
דיו והחלק נזאית כעין אות, וקשה דה"ה
כתב דמי לחק הוכות בפ"ד דגיתין (כ"ז),
ועוד דאמר' בפ' הבונה (שבת ק"ד) מ"ס
נסמך בנס היו עומדות, ואם כן אל האותיות
בנס היו עומדין כיון דנחלק כל סביביותה,
ועוד קשה אמאי לא כהלין כתבא למקרי
דמשמע בשמעתין דלמולוה נחא ולא קשיא
אלא למאן דאמר כתב לא נשתנה כל עיקר,
ומתוך קריאיו זו נמי לא יתכן מה שמפרשים
כתב ליבנא אותיות גדולות כמו מלבן
ליבנא, דא"כ אמאי לא כהלין כתבא למקרי,
אלא נראה שהוא ענין כתב שמו או לא
שם המקום.
דף כב ע"א, אלא איך מבקשין פנינו
מפון א"ל, י"מ מבני
נדרים (נדאמר') בשבת (ל"ב:) בעון נדרים]
אשתו של אדם מתה שנאמר ואם אין לך לשלם
למה יקח משכבך מתחתך, והא דאמרין בפ"ק
דראש השנה (י') כך חטא ולא באשחק חטא,
ס"דא הוואיל ואמר ר' יוחנן ואי תימא ר' אלעזר
אין אשתו של אדם מתה וכו', ס"דא בחאי און
נמי מתה קמ"ל, היינו הויא דדעתו לשלם אלא
שעובר בכל האחר.
אריבעים יום קודם צריח חולד, אפי' שבת
קול יוצאת מועלת תפלה לעשות
זכר או נקבה כדאמר' בבביות (ס') מ' יום
של ציצית חולד יתפלה כל שבתא אשתו זכר,
ואפי' זכר ראשון מתחלק בתפלה כדאמר' בפ'
בתרא דמועד קטן (י"ח:) שמא יקדמו אחר
ברחמים.
דף כב ע"ב, וראשונה לא יגלהו, פי' מכל
וכל, ופרע, דהיינו דלפי'
נשור, לא ישלחו, פי' לא יגדלו דשלוה אחר
לשון יגדלו דכתיב (ותהים פ') י"ב השלח
קצירה עד ים, אלא כסוס יכסמו ראשיהם
במדה, ולקמן מ' ראשו של זה בצד עיקרו
של זה, והיינו לשון כסוס יכסמו דהיינו לשון
כוסמא שהוא מסודרת בגניעין ראשו של זה

ששה בכרס אחד, ולאברהם היו הרבה בנים,
אלא צער יוסף ודינה ושמעון ונלגול ירדית
מצרים היה ראוי לבימי אברהם ופדאו
יובא.
דף כ ע"א, מקום שנחנה נשים לצאת לפני
הפסח, אפי' דבפיק חסיל
קאמר' דהקדוץ עזרת נשים
(סוכה נ"א): קאמר' ויחלצנה במלחמה שלא
גזוטרותא כדי שלא יסתכלו בנשים, הכא ליכא
למישח דשעת צער הוא, ובירושלמי דפרקין
(ה"ד) פליגי אית תנא תנוי שהשנים יוצאות
תחלה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית תנא תנוי
שיצאין לבסוף משום שכבודן של בנות
ישראל שלא יכינום בם אנשים.
ש"א מיהא בשאול, פרשי' בהריות נוב עיר
הכננים, וקשה דבפיק משמע שמיהא
דכתיב (שמואל א' כ"ב י"ז) ויאמר המלך
לעבדיו סובו והמיתו את הכני יי', וכתבי' ולא
אבו עבדי שאול לשלוה ידם וגו', ואמר
בירושלמי (מכלתין פ"י ה"ב) דהיינו אבנר
ועמשא, ובירושלמי (דמכלתין) (פאה פ"א ה"א)
קאמר שהיה לו למחות ברדיפתו של דוד, וכן
מוכח לקמן (מ"ט), דקאמר בור וסירה גרמו לו
שישאר פליגי אית תנא תנוי שהשנים יוצאות
רש"י דבין מיתה שאול ומלכות איש
בושת בטלה מלכות ישראל ה' שנים, ואיש
בושת משה שנתיים ואחר כך עמדו חצי שנה
ואז מלך דוד על כל ישראל, וקשה דכיון
דחמש שנה היו ישראל בלי מלך ולא יצאו
להמלך דוד עליהם למה נענש אבנר במה
שנתחלקו להמלך איש בושת, ועוד למה נענש
על חצי שנה שאחר מיתה איש בושת והלא
קודם מותו חזר להמלך את דוד היתה
(שמואל ב' ג' י"ז) גם תמול גם שאלתם הכתוב
מבקשים את דוד למלך עליכם, ונראה לפרש
דחצי שנה אחר מיתה שאול נתחזק אבנר
להמלך איש בושת ומלך שנתיים, ומשמת
היתה מלכות ישראל בטלה ה' שנים עד
שהמליכו את דוד.
נראה דנראה, ולא דמי להא דאמר' בפ' במה
אשה (שבת ס"ז:) גד גדי וסניק לא,
יש בו משום דרכי האמורי, דהא לא יאנוש
הוא אלא כי הא דאמר' (פסחים ק"א:) שרא
דעניותא וכל שמה וכשהבית נקיה ויש בה
מנה מוצעת אין שר עניינות שוכן בבית אלא
שרא דעניותא דנקד שמיה הווא שוכן
במקום נקי וצח.
א"א פ"א פ"א שיש לו בבית, והאידנא לא
נהוג דאמר' בירושלמי דמועד
קטן (פ"ג ה"ה) הישן בפנותיו אין חייב
בכפיה שלא יאמר חרש הוא, ואנו דרין
נעשויו בן הגוים לכן חילי כפיה המטה.
ויר"מ דמנות שלחן לא ליה ראשיתן בלשון
כעין שלנו ונכרין בכפיהן אבל מנותיהו
דראשיתן בלשון אין חייב בכפיהן.
מירד דהוה אפסא והמיוחדת צ"ל, ולא
ממש כמותה, דהיינו אפי' וקשה לא
בעיא, מולא קתני אלא וקשה דקתני גבי
דרגש, והיינו טעמא משום דכליה מוכיחין
לענין, ודברגש אין בו חיוב.
דף כ ע"ב, ב"ד האמור בפרישת מלך מלך
מותר בו, תימא איך נבחר לאו
פסיר עבד שלא און חלקתן [השדות] שלו
לאחאב ולמה נענש אחאב עליה, ויתרין ר"ת
דאחאב שאל לו למכור ובמה שאל רצה נבחר
למכור לו [לאן] לחשוב מורד, אבל ליקח בתום
הרשות בידו, אי נמי דוקא ונתן לעבדיו התיר
הכתוב לו לעצמו, דהא דוד שאל אם מלך
פורץ לעשות לו דרך, ולא תתמה, שכן דרך
תכשיתי מלכות שהוא נוטל כדי ליתן לעבדיו.
דף כ"א ע"א, ר' יהודה אומר מורה הוא
לו, וי"מ דג' מחלוקת בדבר,
ונראה דר' יהודה ר' שמעון אליהב דתיק
פליגי מר מפרש דלבריו [תכן] ומר מפרש הכי,
וכי האי גזונא בריש חזקת הבתים (ב"ב כ"ח).
והא דכתיב (ב' המזבח מקדש וכו') (ב"ב פ"ג),
ואי פ"ד בת נשואין הואי אחתיה פי' הוה
שריא ליה, כמאן מקשה ר"ת להא דפרשי'
בפ"ק דקדושין (כ"ב) ד"ה שלא ילחצנה גבי
הבאהה מלמד דלא ילחצנה במלחמה שלא
יבא עליה במלחמה עד שיבאנה לשון ביתו
אחר כל המעשים, וא"כ תמר בת נשואין הואי
ואסורה לאמנון, ונראה דלך פי' רש"י בכאן
שילתה מעכה קודם שנתגירה בלב שלם
היתה אצלו בתורת יפת תואר, משמע שר"ל
דאפי' דשריה רחמנא לאחרי כל המעשים לאו

הכותים, א"נ מכותי שבא עליה דוד בצנעא שמותרת מן התורה כן תירצו בתוס'.

שאיין להם לבנות ישראל לא בית השחי ולא בית הערוה. וא"ת א"כ נערה יוצאה בסימנין היכי משכחת לה, איכא למימר ששערות מועטין היו להן ולא היו במקום שיוכלו להזיק, ולי נראה שאע"ג שלא היו שערות היו להן גומות וק"ל דגומות אע"פ שאין שם שערות הו' סימן גדלות כדאיתא בפרק בא סימן (נ"ב א').

ע"כ. גרסת הספרים לעבור בעשה ול"ת על כל סוס וסוס. ורש"י לא גרס בעשה אלא לעבור על כל סוס וסוס דליכא הכא עשה כלל אלא דאי כתב רחמנא לא ירבה לו סוסים הוה במשמע שלא יעבור אלא על סוסים שהם יותר משנים ואף אם היה לו אלף שלא יעבור אלא על לאו אחד בא הכתוב דלמען הרבות סוס לחלק שעובר אפילו על סוס אחד ואם הם הרבה עובר על כל אחד ואחד, אבל ליכא למימר שיעבור בעשה דקרא דלמען הרבות לאו לעשה אלא לחלק כדכתיבנא, ומ"מ אין למחוק גרסת הספרים שלמען הרבות סוס לגופיה אתא ליתן עשה על הדבר ודייקנן מדאמר סוס ולא אמר סוסים לגלויי דעובר על כל סוס וסוס, והקשו בתוספות וא"כ גבי נשים דכתיב ולא ירבה לו נשים אימא דלא קא עבר עד שירבה שתי נשים יותר על י"ח מדאמר נשים ולא אמר אשה כדדייקנן גבי למען הרבות סוס, ואינה קושיא שרבו הנשים אינו כרבו הסוסים שרבו הסוסים הוא יותר מכדי מרכבתו ופרשיו וצריך פירוש כמה ירבה יותר על כדי מרכבתו ויהא חייב אם אחד או שנים, אבל רבוי הנשים אין הכוונה שלא ירבה עד כדי צרכו אלא שלא יהיו לו רבוי נשים וכבר פירשו על הרבוי עצמו כמה והם י"ח ולא יותר.

לו דנשים למעוטי הדיוטות. פ"י למעוטי הדיוטות שאינן מלכים שמותרין בנשים הרבה, וא"ת א"כ בלו דסוסים נמי נידרוש למעוטי הדיוטות שמותרין להרבות סוסים וכן נמי בלו דכסף וזהב, י"ל דלגבי סוסים לא איצטרך למעוטי הדיוטות דהא פשיטא שלא ישיב העם מצרימה, וכן נמי בשביל כסף וזהב אם ירבה לא ירום לכבו לפי שאין לו שום שררה ומ"ה לא איצטרך למעוטי, א"נ דכסף וזהב לא שיין למימר למעוטי הדיוטות דמאי דאמר רחמנא על המלך שלא ירבה לו כסף וזהב היינו שלא יבקש מס גדול כדי להתעשר אלא כדי הוצאות שכן חיילותיו אבל אם הקנה לו מן השמים ממון הרבה לא קאי בלאו כגון שכבש מדינה ומצא בה אוצרות כסף וזהב דודאי שלו הן וכדאמרין לעיל אוצרות מלכים למלך ושאר ביהו שבוזין מחצה למלך ומחצה לעם.

מתנן וכוונתו לו ס"ת לשמו יושב בדין והוא עמו. וא"ת והא מלך לא דן ולא דנין אותו, י"ל דמיירי בדיני ממונות, והרב המאירי ז"ל תירץ בדינין שהוא דן בעצמו מטעמי מלכות, א"נ במלכי בית דוד, והאי עמו דקאמרין משמע לפום פשטא שהיה עמו ממש ותלוי בזוועו כדאמרין בגמרא ועושה אותה כמין קמיע, ואפשר נמי דהאי עמו היינו אדם אחר שהיה מוליכו לפניו וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה מלכים.

חזרה ונתנה להם בימי עזרא בכתב אשורי ולשון ארמי. הענין אשר הביא למר עוקבא ור' יוסי לומר שהכתב נשתנה משום דכתיב משנה התורה כלומר ספר הראוי להשתנות דלית להו הך דרשא דמשנה התורה לשתי תורות וקרא נמי דכתיב הנשתון וקרא דלא כהלן כתבא למקרי דלא ס"ל שהכתב היה בגימטריא ובאמת כי כשניגלו ישראל לבבל כבר הלכו להם עשרת השבטים בחלח וחבור ונשאר מתי מעט ושנו את לשונם ואת כתבם ונשתכחה התורה מהם הלא תראה בימי עזרא שנשתכחה מהם התורה ואפילו המצות המפורסמות כסוכה כשקראו להם המצוה היתה להם בחדוש גדול ואז עזרא האיר עיניהם בדיני התורה ומצותיה והוא החזיר להם את כתבם שנשתכחה מהם, ועל אותה חזרה נחלקו התנאים האלו שר' יוסי ור' עוקבא ס"ל שלפי שהי' לשון ארמי להם יותר מבואר נתן להם התורה וכתבה בכתב אשורי ולשון ארמי, והתנאים האחרונים כר' ורשב"ש ס"ל שלא נחדש כלל אלא ששכחו הכתב והלשון ועזרא הסופר החזיר הלשון הראשון והכתב הראשון ונקרא אשורי שמאפשר בכתבו ולשון משנה התורה הוא מצוה למלך שיהיו לו שתי תורות וכן הוא הלכה פסוקה ומתני' נמי הכי ס"ל הילכך הכתב לא נשתנה, ולפום הכי אמרי' בפרק הבונה (ק"ד א') מ"ם וסמך שכלוחות בנס היו עומדין שאלו נתנו הלוחות

(ב') גבי אגריפס המלך שקרא בעמידה ושכחוהו חכמים אע"ג דכתיב שום תשים שתהא איתו עליך ומצוה שאני אלמא רבנן מורו במצוה, היינו דוקא בעמידה דליכא בזיון כולי האי ובהא אפילו רבנן מורו אבל בחליצה ויבום איכא זילותא טפי, עוד כתב הר"ר דוד ז"ל שלא אמרו שמלך שמחל על כבודו שאין כבודו מחול לענין מצוה אלא שאין אחרים רשאים לנהוג בו זילותא אפילו לאחר שמחל כענין זה של חליצה ושל יבום שלא נתנו רשות לנשים ההם להתנהג בו כבזיון אע"פ שהוא מחול, אבל כשקבל המלך על עצמו לקרות בעמידה אין אחרים נוהגין בו בזיון של כלום, וכן אמרין בפ"ק דכתובות באגריפס המלך שעבר מפני הכלה והעמידוהו חכמים שבפרשת דרכים היה דמשמע שאם לא כן לא היינו מקבלים ממנו לעבור בפניו שננהוג בו מנהג בזיון.

דף כ' ע"א. מתניתין ר' יהודה אומר אם רצה לצאת אחר המטה יוצא. אפשר דדוקא לאחר המטה מפני שאינו מתעסק כל כך באבל המת שכבר עבר מלפניו אבל אם נהגו האנשים לצאת לפני המטה לא היה מתיר לו ר' יהודה, אי נמי יש לומר דה"ה לפני המטה אלא דר' יהודה קאמר לאחר המטה משום דאזיל לטעמיה דאמר לעולם נשים לפני המטה יוצאות. (כאן חסר).

מ"א דרגש אמר עולא ערסא דגדא. פ"י רש"י ז"ל למזל הבית מונחת משום ניהוש, ואין פ"י נכון דח"י לא תהא כזאת בישראל דודאי אסור הוא מפני דרכי האמורי ויותר חמור ממנו, אלא יש לפרש שאותה המטה היו עושין לסימן של עושר ולומר שיש להם בגדים יותר מכדי צרכן לעשות מטה שלא לצורך וכדרך השאלה קורין אותה המטה העולם מטה של מזל טוב.

ע"רסא דגדא קריבטין מי אית ליה. לאו למימרא דערסא דגדא היתה לה צורה ידועה [ללא] (לה) קריבטין, אלא מדקאמר מתיר את הקריבטין משמע דלא סגי' דלאו הכי וליתא דבכל מיני מטה עושין ערסא דגדא כפי רצון הבעל הבית ומ"ה מקשה מי אית ליה קריבטין דוקא.

ע"כ. מתניתין ומוציא למלחמת רשות ע"פ כ"ד של ע"א. פ"י שהמלך יכול להכניס העם ולהוציאם למקום חפצו וזו אחת ממעלות המלכות, דאין לפרש שהכוונה לומר שאינו מוציאם אלא בכ"ד של ע"א אי"כ אין זו מעלה אלא שפלות, ולפ"י כי פרכין בגמרא תנינא חדא זימנא לא קאי במאי דמכרח להו להוציאם אלא אמאי דקאמר ע"פ כ"ד של ע"א פריך דהא תנן בפ"ק אין מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ כ"ד של ע"א.

גמרא כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו. א"ת א"כ למה לא נתן נבות את כרמו לאחאב שהיה מלך ואחאב למה נענש על הריגתו והלא מורד במלכות היה כדכתיב ואת זיתכם ואת כרמיכם יקח, תירץ ר"ת ז"ל דאם בא אחאב מתחלה ליקח בלא דמים הרשות בידו ואז היה נבות מורד במלכות אבל כיון שהוא רוצה ליקח בדמים ונבות לא רצה למכור אין כאן מרד, אי נמי דאחאב לא היה רוצה הכרם לצורך הצבור ולא לתתו לאחד משריו ועבדיו דבהא רשאי כדכתיב ונתן לסריסיו אבל ללקחו לעצמו לעשותו גן ירק כדכתיב להיות לי לגן ירק לא, אבל ליכא למימר דלא המליכו לאחאב מן השמים [ו]אדרבה היה מורד במלכות כית דוד שהיתה קיימת באותה שעה שהרי השי"ת קרע הממלכה מבית דוד רק משבט יהודה לבדו וכל מלך שהמליכוהו עשרת השבטים עליהם דין מלך יש לו לכל דבר.

דף כ"א ע"א. מתניתין לא ירבה לו נשים אלא י"ח וכו'. פ"י ג' מחלוקת בדבר דת"ק סבר בין מסירות בין אינן מסירות ותו לא, ור"י סבר מסירות י"ח אינן מסירות אפילו אלף, ור"ש סבר מסירות אפילו א' אסורה וצדקניות עד י"ח ויותר מ"ח אסורות אפילו כאביגיל, ויש מפרשים דר"י ור"ש פליגי אליבא דת"ק (וכה"ג בפ' ח"ה ובזבחים פרק המזבח מקדש מתוספי הרא"ש ז"ל) דת"ק אמר לא ירבה לו נשים יותר מ"ח וקא מפרש ר"י האי דקא אסר ת"ק יותר מ"ח דוקא מסירות אבל צדקניות אפילו אלף ור"ש סבר האי דקא שרי ת"ק עד י"ח דוקא צדקניות אבל מסירות אפילו אחת אסורה.

גמרא אמר ר' יהודה אי' תמר בת יפת תואר היתה. רב לטעמיה דס"ל שביאה ראשונה מותרת בה בכותיה אבל ר' יוחנן חולק עליו כיושלמי שלא הותרה ביאה ראשונה ולא ביאה שניה אלא לאחר המעשים הללו ולדבריו לא היתה בת יפת תואר אלא בת איזה מלך מן

שהמליך את איש בשת, שמשמת שאול מלך דוד בחברון שבע שנים וששה חדשים כדמפרש בקרא, יצא מהן חמש שנים שבין מיתת שאול למלכות איש בשת שהיתה מלכות ישראל בטלה כדמפרש בסדר עולם נשתיירו שתי שנים ומחצה מתחילת מלכות איש בשת ועד שעה שמלך דוד על ישראל:

פיסקא וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ, כאבלים מפני כבודו. והוא מסב על הדרגש. ירושלמי דרגש יש בו משום כפיית המטה⁶¹, המלך אינו חייב בכפיית המטה⁶²:

מאי דרגש, אמר עולא ערסא דגדא, נוהגין היו להניח מטה למזל הבית, ולא היו משתמשין בה כלל, ודומה לו העורכים לגד שלחן (ישעיה סח), אלא מיהו התם קא מיירי קרא בהנך דמיכווני לשום עבודה, אבל הכא לסימנא טבא בעלמא עבדי ליה⁶³. אמרי ליה רבנן לעולא מי איכא מידי דעד השתא לא אותיבניה אערסא דגדא והשתא בעינן לאותוביה עלה, מהיכא תיפוק לך. ודחינן מאי קושיא מידי דהוה אאכילה ושתייה דעד האידנא לא אוכליניה מדילן ולא אשקיניה והשתא דהוי אבל קא מוכלינן ליה מדילן, גבי הסיבה נמי מוחבי ליה אערסא דלא הוה רגיל למיסב עליה עד השתא. אלא אי קשיא אהא דעולא הא קשיא, דתניא גבי הילכות אבל דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפו על דופן כרעיו וארכובותיו, ואי ס"ד דרגש ערסא דגדא מטה מעליתא היא ואמאי אינו צריך לכפותו, אי משום דלא רגיל למגנא עילוה, והתניא הכופה את מטתו, כלומר מי שחייב בכפיית מטתו, לא מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו. ודחינן מאי קושיא דילמא משום טעמא דמטה המיוחדת לכלים בלבד דקתני מטה המיוחדת לכלים אינו צריך לכפותה, התם טעמא מאי משום דאינה עשויה לשכיבה, [וכ"ת] אי הכי מאי שנא מטה המיוחדת לכלים דלא בעיא זקיפה ומ"ש דרגש דבעי זקיפה, מטה כיון דמיוחדת לכלים ויש כלים עליה הכלים מעידין עליה דלאו לשכיבה קיימא ואינו צריך לזקפה, דרגש שאין עליו כלום אע"פ שאינו עומד לשכיבה ואין צריך לכפותו צריך לזקפו מפני מראית

שנתקשה ונעשה כראשי לפתות לא נתכוון לדבר עבירה. תקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש, דאלו בועז נתקשה ואלו פלטי בן ליש הויה דמיא עליה כי קקא חיורא. ואית דאמרי⁵⁶ דאלו בועז חדא שעתא ואלו פלטי שנים רבות. ולאו מילתא היא, דמאן לימא לן דאלו הוה מתרמיא ליה לבועז שנים רבות דלא הוה כביש יצריה⁵⁷:

כ"א שקר החן זה דורו של משה. והבל היופי זה דורו של יהושע. אשה יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה. וכולן עסקו בתורה הרבה אלא שדורו של חזקיה גדול מהן, שהרי בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ כדמפרש בפרק חלק (לקמן דף:):

מתני' מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. ת"ר מקום שנהגו וכו' ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המטה הן יוצאות, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר, ואי ס"ד נשים לאחר המטה הן יוצאות דוד מאי בעי התם, ועל כרחך כיון דאשכחן ראיא מקרא דנשים לפני המטה היו יוצאות אין לנו לילך אחר מנהג אחר⁵⁸. אמרו לו לא היה הדבר אלא לפייס כדמפרש ואזיל, ואין לך להוכיח מכאן אם לאחר המטה אי לפני המטה, די"ל נשים אחר המטה, והא קמ"ל שהיה הולך גם בין הנשים כדי שיראו אותו ויתפייסו:

דרש רבא כתיב להכרות את דוד וקרינן להברות, מתחילה באו להכריתו, כלומר להרגו, לפי שהיו סבורין שמאנו היתה להמית את אבנר, כיון שידעו כי לא היתה מאתו באו להברות:

אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר, מפני שהיה לו למחות בשאול כשהרג את נוב עיר הכהנים ולא מיחה⁵⁹. ר"י אמר מיחה ולא נענה. מאן דאמר לא נענה⁶⁰ דריש להאי קרא הכי, ידיך לא אסורות, מכדי ידיך לא אסורות מאי טעמא לא מחית וכו'. ומ"ד מיחה דריש ליה הכי, מכדי מחויי מחית ולא היית כאדם שידיו אסורות ואין בו יכולת למחות היאך כנפל לפני בני עולה נפלת. ומקשינן ולמ"ד מיחה מ"ט איענש. אמר רב נחמן בר יצחק מפני ששיהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה, אחר מיתתו של שאול על ידי

יעקב שהוסיף והוא דברי ר"י בטוטה לו, וא"כ ר"י כאן הוא לשיטתו. 56 רש"י ד"ה תוקפו. 57 יל"ע מגיטין נז, א דאיתא להדיא דאילו יוסף לא הוה אלא חדא שעתא וכו' וצ"ע. ועי' בספר פני מבין. 58 כוונתו ליישב דאף דהוי רק ראיא למנהג, אפ"ה כיון דאיכא ראיא מקרא אין לנהוג, אין לנהוג מנהג אחר. ועי' בחמרא וחיי. 59 כ"ה ברש"י ובמאירי. ועי' בר"ח ובתוס' הרא"ש. וע"ע ובחור"ח ובמהרש"א ח"א וביד דוד. 60 צ"ל: מיחה. 61 והוא בלשון שאלה, וע"ש בפני משה ומרה"פ. 62 הובא נמי בר"ח. אמנם בפ"י שירי הקרבן

(לדף יא, ב ד"ה דא אמרה) הביא דהבבלי במד"ק כ"א, חולק ע"ז וס"ל דמלך חייב בכפיית המטה ע"ש. וברמב"ם פ"ז מאכל ה"ז כתב דחייב כל דיני אבילות. ודעת הרמב"ן בספר תורת האדם (הובא בחי' הרמב"ן השלם במד"ק כ"א), דדברי הירושלמי הוא רק ביום דאז נכנסים אצלו וטעמא שלא יתגנה עליהם לכך לא ישב עמה על הקרקע, אבל בלילה חייב בכפיית המטה. 63 עי' ברש"י ד"ה דרגש דמונחת משום נחוש, וכ"ה במאירי דרך נחש היה. ובחי' הר"ן הק' דדרכי האמורי הוא. ולכך פ"י דדרך מזל היה וכ"פ בר"ן נדרים נז, א, וכ"ה ברש"י מו"ק כז, א.

א ומתיחה לא כתבין אסופה
 דחד משום שמר' הסופר
 ונראה דכיון דאין נמנעים
 מלכתוב הפתיחה אלא משום
 שמירות הסופר אם כן אם הוא
 צענין שהכותב הפתיחה אינו
 רואה שבר כלל כותבים אותה
 כע"פ הש"ת דלא דין
 כותבין וכן אין כותבין מ"מ

וְגו' שְׁנֵיהֶם אֹתָהּ וְאוֹתוֹ: וּמִשְׁלֹמִין מוֹמֵר.
 דִּמְחִיב צִנְפָּשׁ פְּטוֹר מִן הַתְּשֻׁלְמִין הֵיטָו
 יוֹף אַחֵר הוּא דִּמְחִיב דְּהֵיטָו הֵאָז כָּל
 יוֹד הַרְגָּל (דף כג:) אֲמַרְיִן גַּבִּי מְדִלִיק
 אֵל דַּחַד וְעוֹד רַבָּא גּוֹפִיה דְּלֹאֵר מִמּוֹן
 וְשִׁיבֵר אֶת הַכְּלִים בֵּין שֶׁל נְדָרִין בֵּין
 הוּא מִחוּבֵי מִיתָה דִּשְׁאֵל הֵכָּל מְדִיק
 מִן קוֹל מַלְאֲכֵי הַשָּׁמַיִם יֵשׁ בָּכֶם אֶדְם אֶחָד
 לְיוֹאֵל אֵשׁ עֲזוּר אֵל הַסֵּד תְּלַמְּדוּי שֶׁל חֵלֶל
 פִּירוּשׁ בֵּת קוֹל יִ"א שֶׁלֹּא הָיוּ שׁוֹמְעִין
 קוֹל הַיּוֹאֵל מִמֶּנּוּ לְמַרְחֹק וְאוֹתוֹ קוֹל
 יֵאֵת הַמֶּלֶךְ: [דף יא.] **אִמְרֵי ר' אֲבָהוּ**
אִמְרֵי טַעְמָא שְׂמַעְיִין לִיה קָמַל דְּבִמְאֵן
מִתְמַיִיבִין וְא' אִוֵּר אִינִי יוֹדַע מוֹסְפִין
חוּבָה) מִשְׁתַּיִחִין צִיה קָמַל וְכו' וְשַׁמְעִין
בְּדִינֵי מִדְּוֹנָתָא חֲזוֹר הוּא וְדָן. טַעְמָא
הַ דְּרוֹק צִדִּיק נִפְשׁוֹת הוּא אֲכַל בְּדִינֵי
חֲזוֹר וְלִדְוֵן הֵיטָו דְּרוֹק חוּבָה אֲכַל וְכוֹת
: שְׁלֵיךְ פִּירְמָא

[illegible]

1

ולד שמות לו מות אינו יוצא מפתח פל
תו של אבנו: ת"ר מקום שנחגו נשים ל
ה אינו יוצאות שכן מצונו בדרך שיצא
עם הנשים וצירושלמי פ' ה"ל ד"ר איכ
פני כבודו של צוות ישראל שלא יצאו
הוא המלך: גמ' מאי דרגש אמר ע
סא דגרא אמאי אינו צריך לכפותו וחת
קשיא דילמא מיורי דהוה אמשה המיד
ל וערוך מטא ושלטן צבית ולא היו משח
סהיו עושין וזה לציט לקימן טוב משום
טוב וטוב אינו ומול טוב צבית: לא את מ
פונדק אינו חייב בכפיית המטא שלא י
חזרו כל הבאים לה

וְיָסַד יְהוָה כִּדְרֵי הָאָרֶץ וְאֶת־קִרְיָתוֹ מוֹנָה וְהִרְבֵּה בָהּ אֱלֹהִים
עַם כְּסֵפֶה כֶּסֶף הָאֶרֶץ וְהָרִץ כֶּסֶם הָאֶרֶץ וְיָדֵי
עַם הַהוּא הִלְכּוּ אֶת מוֹנֶתָה עַל הַתֵּימָנִים כִּי הִנֵּחַ הָאֱלֹהִים הַסֹּדֶף
עַל הָאֵרֶץ וְהַתְּמִסִּים לֵאמֹר טֹלָם כֶּסֶם כֶּסֶף קֹדֶם שְׂרָפָה
וְהַתְּמִסִּים קִרְיָתָן אֶת־מִלְּטָם לֵאמֹר כֶּסֶם כֶּסֶף עַל יְדֵי
כֶּסֶם עַל אֶת הָאֵרֶץ מִן הָרִץ וְיָנִי כִּי הִנֵּה חֲרֹתָה דֶּהֱ
יָרֵם וְכֵן אֶת־קִרְיָתָהּ כֵּן מוֹחֵב מִלְּטָה דֶּלֶף אֶת־הָהָר
כִּי שֶׁפֶה שֶׁנִּחְבַּר כְּסֵפֶה וְאֶת־כִּי הָיָה דֶּהֱ שֶׁרָפִיטָה שֶׁ
שֶׁפֶה שֶׁלֹּא יִזְכֹּר (לִּי) קִרְיָתָה שֶׁפֶה שֶׁלֹּא שֶׁרָפִיטָה אֶת־הָהָר
וְהַתְּמִסִּים וְהַתְּמִסִּים אֶת־הָרִץ שֶׁפֶה שֶׁלֹּא שֶׁרָפִיטָה כִּי שֶׁפֶה
וְהַתְּמִסִּים דֶּלֶף אֶת־הָרִץ קִרְיָתָה שֶׁפֶה שֶׁלֹּא שֶׁרָפִיטָה
עַל אֶת־הָרִץ מִן הָרִץ כֶּסֶם כֶּסֶף מִן הָרִץ כֶּסֶם כֶּסֶף כֶּסֶם
וְכֵן שֶׁלֹּא יִזְכֹּר אֶת־הָרִץ שֶׁפֶה שֶׁלֹּא שֶׁרָפִיטָה דֶּלֶף אֶת־הָרִץ
לֵאמֹר מִלְּטָה מִלְּטָה דֶּלֶף מִן הָרִץ קִרְיָתָה שֶׁפֶה שֶׁלֹּא שֶׁרָפִיטָה
שֶׁפֶה עַל אֶת הָרִץ אֶת־הָרִץ אֶת־הָרִץ אֶת־הָרִץ

המאור הגדול

[דף י"ג ע"ב] וליעבריו
ל'אדר איבא דקשיא ליה מא

[illegible]

שיורא בגוף העבד הוא, דכלהו נכסים כחד גופא שוינהו ושייר ביה ולפום הכי לא הויא גיטא, אי משום דלא כרות גיטא הוא, כלומר דגיטא דמשייר ביה ולא כלום הוא דבעינן גט כריתות. אי משום דלא פלגינן דיבורא כדאיתא בדוכתא⁴⁴, פירוש דכיון דבלשון אחד נתן לו כל נכסיו דאמר כל נכסי נתונין לפלוני עבדי, אף על פי ששייר בנכסים דאמר חוץ מבית כור פלוני, לא פלגינן דיבורא לומר בנכסים שייר בעבד לא שייר. תדע דהא מפורש בפרק מי שמת⁴⁵ חמשה עד שיכתבו כל נכסיהם עבדו דתנן וכו', דשמעת מינה בהדיא דאפילו שייר קרקע פלוני כל שהוא הוי שיור.

ואף על גב דאשכחנן נמי לרבינו הגדול ז"ל דפריש לה תנא בדאמר בהאי לישנא כל שהוא, כלומר דאמר הכי כל נכסי נתונין לפלוני עבדי חוץ מקרקע כל שהוא ומשום דלא יכיל עבדא לברורי כמה כל שהוא דליקני שאר נכסים. פירוש דאלמא דעת רבינו הגדול ז"ל נוטה לפירוש הרב רבי יוסף הלוי ז"ל בדבר זה, אנן לפום עניות דעתן לא דאיך לן מיהו בהא מילתא כידן ס"ל, דאי פריש כמה כל שהוא דשייר לנפשיה אף על גב דלא סיים בדיון הוא שיקנה את השאר, וכבר ברינא מילתא בראיות גמורות דלית בהון ספיקא. ולענין פלוגתא דנודר, פירוש בנודר מן הבית אם מותר בעליה אם לאו, כיון דקא דחינן מימרא דרב הונא בר חיאי מדרכי מאיר, פירוש דאמרין לעיל אפילו תימא רבנן, ודאי הלכתא כרבנן, דיחיד ורבים הלכה כרבים, הילכך הנודר מן הבית אסור בעליה. עד כאן.

ערסא דגדא. מיטה העשויה לשרא דביתא למזל הבית ואין יושבין עליה, שאין לך דבר שאין לו שר למעלה והוא שלוחו של מקום, ולכבוד המקום עושין מיטה לכבודו, כן נראה לי לפרש, דאלו למפרש שהוא סימן טוב בבית נראה ניחוש ורחמנא אמר לא תנחשו, וראיה לדברי הכסא שמתקנין לאלוהו לכבודו.

ההוא יומא שהוא אבל ונוסף מיסב עליה בתמיהא, והלא היה לו יותר לישב בהכנעה ולא על מטה שנעשית לשלוחו של מקום, שכבוד גדול הוא לו ואין זו הכנעה. מתקיף לה רבינא וכו', ודאי ההוא יומא מהדרינן ליתובי דעתיה, מידי דהוי אבשר ויין דכולה שתא דאי בעי אכיל, כלומר אין אנו נותנין לב על אכילתו, דכיון דמדיליה אכיל בידו לאכול [ההוא יומא אנן יהבינן ליה] כדי ליתובי דעתיה, הכא נמי דרגש דתיב עליה ליתובי דעתיה (מידי דהוה אבשר ויין דכולה שתא דאי בעי אכיל כלומר אין אנו נותנין לב). אלא אי קשיא למאי דמפרש ערסא דגדא הא קשיא זה קשה לי, לא היה כופהו באכל קאמר דיש להיות כנוסף לפני המקום, אלא זוקפו מניחו זקוף, אי נמי אפילו היה כפוי מעצמו זוקפו מותר לזוקפו וכל שכן שלא יכפנו. אלא כל

ותנן נמי בכבא בתרא דנזיקין³⁸ חצי שדה אני מוכר לך משמנין ביניהם ונוטל חצי שדהו, ואף על גב דהא סיים לו את השדה כיון דלא סיים לו החצי דקאמר ליה כמאן דלא סיים לו כלום דמי, דהא אית ליה לדחויי מהאי גיסא להאי גיסא בארבע רוחותא. וכי האי גוונא איתמר התם³⁹ תנו חלק לפלוני בנכסי שנותנין לו רביע, וגרסינן נמי בפרק בתרא דכתובות⁴⁰ ההוא דאמר להו דיקלא לברא אזול יתמי פלוג ולא יהבו ליה דיקלא, סבר רב יוסף למימר היינו מתניתין דתנן התם מי שאבדה לו דרך שדהו, אמר ליה אביי מי דמי התם כל חד וחד מצי מדחי ליה הכא דיקלא גביהו הוא, [אלמא קני ליה לדיקלא], ואף על גב דלאו מסויים הדין הוא סברא דילן. ואשכחנן לרבינו יוסף הלוי ז"ל דכתב דכל דלא סיים לא קנה. ואית ליה ראייה מההיא דתנן גבי גט שחרור⁴¹ שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין, פירוש דקתני רישא הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין, פירוש משום דעצמו ונכסיו קנה כאחד. שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין, וקא פריש דאמר חוץ מבית כור ולא אמר חוץ מבית כור פלוני, דכיון דלא סיים שיורא, כלומר איזה קרקע שייר לנפשיה לא קנה שאר נכסים, דהא לא מסיימי, כלומר אין ידוע איזה קרקע קנה כדי שיזכה בו. ושמיע ליה מינה כיון דהכי דינא מאן דמקני מידי לחבריה אגב ארבע אמות קרקע צריך לסיומי ליה הנהו ארבע אמות, דאי לא סיים ארבע אמות בפירוש לא קנה. ולהכי אמרינן⁴² אקנינהו ניהליה אגב אסיפא דביתיה דהוא מקום מסויים. פירוש דאמרין רב הוה ליה זוזי בי חוזאי אקנינהו ניהליה אגב אסיפא דביתיה. ואף על גב דאמרין⁴³ חצי שדי אני מוכר לך משמנין ביניהם ונוטל חצי שדהו משום דסיים לו השדה, כלומר דהא דקאמר ליה חצי.

ואנן הא ברירינן דאף על גב דלא סיים קנה, ומתניתין דחצי שדי נמי הויא לן ראייה מינה דסיום שדה לאו כלום הוא, דהא איכא לדחוייה כלומר מחצי זה לחצי זה. ודקאמר משום דאמרין אגב אסיפא דביתיה, הא לדידיה נמי מכיון דסיים לו בית לא הוה צריך לסיימנהו לארבע אמות, פירוש דלימא אגב אסיפא, אלא דליקנינהו ליה סתם אגב ביתיה, דמאי שנא ארבע אמות בביתו המסויים, כלומר דלא קני דאיכא לדחוייה מהאי גיסא להך גיסא, בחצי שדה נמי איכא לדחוייה בארבע פלגי, אלא לאו דוקא. וההיא דקאמר מדתנן גבי גט שחרור שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין, ליכא מיניה ראייה, ולא הדין הוא אורתא דפירושא דוקא, כלומר דהאי דאמרין לא יצא בן חורין משום דלא סיים שיורא הוא, דאפילו שייר קרקע פלוני כל שהן בפירוש קאמרי רבנן דלא יצא לחירות. וטעמא דמילתא דכיון דפגם כלל ראשון דקאמר כל נכסי והעבד בכלל, ועכשו חור ושייר בנכסים כמאן דהוי

42. בבא קמא קד, ב.

43. בבא בתרא קז, ב.

44. גיטין ת, ב. ט, א.

45. בבא בתרא קנ, ב.

38. דף קז, ב.

39. ב"ב סג, א.

40. דף קט, ב.

41. פאה פ"ג מ"ח.

לכך מכינים מטב מולפת חמיד לנקיות. וקשיא לך דליכא
 צוה שמן פ"ז ושמן ניחוש, וכתיב כי לא נחש ציעקז וכו'.
תשובה: לכאורה הכי משמע, דגרסינן בפרק חלק
 [סנהדרין ל"ב ע"א] איך אלמנר כל כמשייר פתיחין על
 שולחנו כאילו עובד עבודה זרה, דכתיב העורכים לגד שולחן
 הממלאים למני ממסך, ומקשינן מינה עליה דר' אלמנר גופיה
 דאמר כל שאינו משייר פתיחין על שולחנו אינו רואה סימן
 צרכה לעולם דכתיב אין שריר לאכלו על כן לא יחיל עובד,
 ומחזיקין הא דליכא שליטה צבדיה הא דליכא שליטה
 צבדיה, וכיון דליכא פתיחין ומייתי נמי שליטה מיתחזי
 כאילו לשם עבודה זרה עבד הכי. וככא נמי כיון שמטה
 זו אין ישינים עליה אלא עשוי למל הבית יש בו שמן
 ע"ז, אבל כד משיינת צב שפיר תשכח דליכא לתרואה דל"ז
 אסרו אלא כעין מה שבי רגילין לעשות עובדי עבודה זרה
 שבי עורכין שלחן עם מאכל ומשחך וממלאים כלים של יין
 לשם עבודה זרה הנקרא גר או הנקרא מני, ולכן אסרו
 משום דמיחזי כאילו עובד עבודה זרה, אבל לא היו רגילין
 להניע מלעות ומטות לנורך עבודה זרה, ולא מיחזי כמליץ
 לעבודה זרה כיון שגם עובדיה אין עושין כך, והו' דבתם
 גבי פת מיחזי כחקרונת לעבודה זרה אבל הכא גבי מעה
 לא מיחזי כחקרונת שאין מקריבין כיוצא בזה.

ולעצין ניחוש יש לומר שאין זה ניחוש אלא כעין סימן
 לחזק המלך, כי הא דאמרין (בפסחים) [שבת ס"ז ע"ב]
 גר גדי וסינוק לא, כלומר כחזק מחלי ולא תביע עיף, חף
 הכא נמי ככוונת לחזק המלך לא לנחש, וכי הא דאמרין
 [חולין ל"ב ע"ב] בית חינוק ואשכ דלית צבו משום ניחוש.
 ובר"ר אליעזר ממין ק) פירש ח"ל, למל הבית ואין יושבין
 עליה שאין לך דבר שאין לו שר מלמעלה והוא שלוחו של
 מקום, ולכבוד המקום עושים מעב כ"ל לפרש, דאילו למפרש
 שהוא סימן עובד צבית נראה ניחוש ורחמנא אמר לא תנחש,
 וראיה לדברי הכסא אשר מחקקין לאלוהי ז"ל לכבודו עכ"ל.
 ובריתע"א ז"ל כתב מטב יתרה שעושין צבית לסימן יפה
 שיפרו וירצו צבית, וברמ"ב ז"ל כתב, כשכולד מולד ב"י
 מקלין לו מטב אחת לשם מזלו ולא היו ישינים עליה, ולסימנא
 טבא בעלמא כו' עבדי הכי ולא לשם ע"ז, ואותה מטב
 נקראת ערסא דגדא והוא מלשון העורכים לגד שולחן ע"ב.
 ולכל הפירושים כך דפרק חלק קשיא, אפילו לפירוש בר"ר
 אליעזר ממין, דבתם נמי אמאי מיחזי כעובד ע"ז אימנא
 לכבוד הקצ"ב עורך השולחן כדי להראות שהוא משגיב
 חמיד לכל חי רצון ומשפיע מטובו, ולכן מביא שליטה עם
 הפתיחין להורות על רצון השפיע, ולחם הפנים לפניו חמיד
 יוכיח.

הילכך לעולם נריבין חנו למח שחיראנו לעיל, ואפי"ג דלדעת
 הריטב"א ז"ל לא קשיא כך דפרק חלק, מכל מקום
 איכא משום לא תנחשו, אלא צמאי דכתיבנא לעיל ניחא.
והנראה לעניות דעתי כתבתי.

אבל בשאר שמות כולי עלמא מודו דפטור עליהם מניחא,
 וגם צב הממלוקה מסתבר כמאן דאמר דאילו חייב בסקילה
 אלא על שם הפלס דכתיב ומוקב שם בשם מות יומת, דכיוון
 דפירש בשם המיוחד שהוא שם המפורש.

והנראה לעניות דעתי כתבתי.

סימן קכה

שאלת: ממני, עלה דהא דתנו [סנהדרין י"ז ע"א], צבל
 יום (וי"ט) היו (צודקים) [דנין] את העדים
 צביו יב יומי את יומי (א) מאי שנא שם זה, וכ"ת מפני
 שיש בו ד' אותיות כנגד שם בן ד', וכלל יש כמה שמות
 שיש בהם ד' אותיות, כגון יחזק יעקב יוסף אנוש קין,
 חולתם כרבה.

תשובה: דע כי אין צבל השמות שישתחף בו ג' דברים
 אלו, יש בו ד' אותיות, ויש בו כל אותיות שם
 הכויה כו"י, כי הכ"א כפולה בשם הכויה, ויש בו סמ"ך
 אשר ליורה כ"ו כמנין שם הכויה. וזו ראייה שאינו חייב
 סקילה אלא על שם הכויה לא על שם האדנות, כאשר כתב
 הרמב"ם ז"ל [כלי ע"ז פ"ב כ"ז]. וראיתי מי שכתב כי
 ראיתו ז"ל מביא דגרסינן [שם ס' ע"א] אמר רב אחא
 בר יעקב אינו חייב עד שיצרך שם בן ד' אותיות, ולא אמר
 שם המפורש.

ולדידי הא לא מקרעא כלל, לפי ששם בן מ"צ קרא אותו
 רש"י ז"ל [שם ד"ב שם] שם המפורש, ויש מי שכתב כי
 שם המפורש הוא שם בן ע"ב, וכבר הארכתי על זה בענין
 בתשובה אחרת (נח), ולאפוקי כל בני הולך רב אחא בר
 יעקב לומר שם בן ד' דכיוון שם הכויה, אבל לא היחא
 כוונתו לחייב על שם אדני שברי יש למעלה משם זה כמה
 שמות קדושים ולא מתחייב עליהו קטלא, וכ"ת מפני שאנו
 מכנים בו שם הכויה, אין זה מטעם רוב קדושה שיש בו
 יותר משאר שמות הקדש, וזה ידוע למשכילים.

הילכך הכוון שאין חייבים מיתב אלא על שם המפורש
 בן ד' אותיות הכויה, ומרוב קדושתו אמר [שם
 י' ע"א] הכוונת אותו אין לו חלק לעכו"ב. ולמאן דגריס
 יומי (א), לפי שהוא בן ד' אותיות ועולה פ"ו כמנין אלהים,
 וכן כתב רש"י ז"ל [שם י"ז ע"א ד"ב צבל].

דוד ו' אבי זמרה.

סימן קכו

שאלת: ממני אודיעך דעתי, על הא דאמרין בפרק
 הנזיר מן הירק [נדרים י"ז ע"א] דרגש ערסא
 דגדא, ופירשו המפורשים (ט) מעב העשוי למל הבית
 ככחיו דאמרין (בפסחים) [שבת ס"ז ע"א] גר גדי
 וסינוק לא, (וכתבו רש"י) [כי שרא] דפחירותא נקוד שמיח
 [פסחים ק"א ע"ב] ומאזי צבית השומרים אותו בנקיות,

מרא קמא, ואין סתם עליה בכלל, אא"כ הפתוחה לבית בארובה שהיא חלק מן הבית עצמה, אבל חדר ויציע איננו גם בכלל ספק, ועל כן גם במתנה אינם בכלל בית והוא הדין בנדר, ולפי"ז שפיר נוכל לומר כן גם בדעת הרא"ש שכל זה מטעם ספק ולגבי נדר לחומרא, משא"כ חדר ויציע שאף בכלל ספק אינם ועל כן לא במתנה ולא בנדר בכלל בית, וא"ש קושית הלח"מ וקושית התו"ט וכן למ"ד דיציע אפתא וכמש"כ.

לרבות את הצבוע. (כג' התוס' והר"ן ד"ה בבית).
רמב"ם פ"ד מהלכות טומאת צרעת ה"ג.

רא"ש ד"ה וחכמים אומרים.
עיין רמב"ם וטור ושו"ע (שבאות א) בהגה, ומש"כ לעיל.

דמחבר בארעא.
עיין רמב"ם פט"ו מהלכות טומאת צרעת ה"ו, ועיין לעיל.

מעולה שבבתי.

הרמב"ם שם (באות ג) ס"ל דמה שאמרו בסוגיא דידן אינה הלכה, אלא כסוגיא דמנחות (קח ע"ב), שנותן לו הקטן שבהן ואם נפל מראהו זה שנפל דיד בעל השטר על התחתונה, ולדידיה נותן לו אף עלייה, וכשיטתו בהלכות נדרים, עי' ר"ן (ד"ה מאי) ובשם הרמב"ן, וכן הוא בשו"ע. אולם הרא"ש מיישב שתי הסוגיות שכולם להלכה, דבאמר בית מביתי נותן לו המעולה שבין שני הבתים, והיינו בית ועלייה נותן לו בית, ומיהו בית הגרוע שיש לו נותן לו. אבל עלייה אינו יכול ליתן, וכן הוא בטור ובהגה בשו"ע, ועי' סמ"ע (ס"ק מ"ח), אבל עיין ביאור הגר"א (ס"ק מח) וכמש"כ, ועי' מש"כ לעיל בשיטת הרמב"ם והרא"ש.

ערסא דגרא.

טור ושו"ע י"ד סימן קעח סעיף ג ובהגה, וסימן קעט סעיף יז.
הרמ"א (בסימן קעח) כתב שלערוך מטה למזל התינוק יש מתירין, ונראה שהמקור הוא מגמ' שלפנינו וכפרש"י (ד"ה ערסא), ר"ן (ד"ה ערסא), ושאר מפרשים, מטה למזל הבית ואין יושבין עליה, ואולם רש"י (בסנהדרין כ ע"א, ד"ה דרגש) כתב שעושין כן משום נחוש, ולכאורה למה לא יאסר משום נחש וכערוך לגד שלחן, והאומר גד גדי וסינוק לא, שיש בו משום דרכי האמורי (שבת סז ע"ב), וכל שכן במעשה.

ומש"כ הט"ז (סי' קע"ח סק"ח) דכיון ששלחן כתיב בקרא בהדיא משא"כ מטה, מ"מ אינו מספיק עדיין שלא יאסר משום נחוש, והרא"ש אמנם פירש שלכן מכינים מטה מוצעת לנקיות כי שרא דעתירותא נקיר שמיה ומצוי בבית השומרים אותו בנקיות, וכ"כ בספר חסידים (סי'

נמי קונה וה"ה לגבי נדר, וכמו כן חדר ויציע, אולם הר"י מיגש (ב"ב שם) ס"ל דמה שאמרו שבמתנה קונה את כולן אינו אלא כגון בור ודות וגת ושובך שהן בתוך השדה ואינן בכלל המכירה, אבל יציע וחדר שלפנים ממנו כמי שאינם בכלל המכירה אינן אף בכלל המתנה, והביאו המ"מ (בפכ"ו מהלכות מכירה שם), ושלזה הסכים גם הרשב"א.

ויש לומר שגם הרא"ש ס"ל כן, וכיון שגם במתנה אין חדר ויציע בכלל, הוא הדין בנדר, ומה שלא השמיענו רבנותא טפי שאף במתנה לא קנה י"ל מפני שגבי מחר מפורש במשנה, ואף הר"י מיגש כתב שכמו במכר לא כו', [והר"ש על המשניות כתב על דברי הרא"ש דצע"ג, ושבפסקיו חזר בו שלא כתבו, וכן הטור לא הזכירו ודלא כב"י והש"ך עיי"ש, אבל לדברי הר"י מיגש הדברים מובנים היטב וכמש"כ].

אולם הרמב"ם (הל' מכירה שם), שפסק דבמתנה קונה את כולן "בין בשדה בין בבית בין בחצר וכללו של דבר הנותן קרקע במתנה קנה המקבל כל המחובר לה עד שיפרש", ומשמע שכל המחובר לבית ג"כ קנה, דלכד מה שמחובר לבית הרי מחובר לקרקע הבית כגון עלייה ויציע, ואע"פ שבגמ' אמרו דעלייה לא מחובר בארעא היינו אם לא היה ריבוי דקרא הו"א דמחובר נקרא רק מה שנוגע לקרקע, אבל השתא דאיכא ריבוי, גם עלייה מיקרי ארץ, אף שלגבי נגע אין העלייה בטילה לבית לומר שטמאה בשביל טומאת הבית, והוא מפני שלגבי נגעים אמרינן זה לחודא קאי וזה לחודא וכמו שאמרו במשנה דנגעים (פי"ג מ"ג וברמב"ם הל' טומאת צרעת פט"ו ה"ו), ועכ"פ שמענו שגם עלייה נקרא ארץ מפני שהוא מחובר לה.

והשתא י"ל שגם הרמב"ם ס"ל דנדר כמתנה, וס"ל כדעת הרמ"ה דבמתנה הכל בכלל הבית אפילו חדר ויציע, וכש"כ עלייה אפילו אינה פתוחה לתוך הבית, ועל כן גבי נדרים סתמה המשנה וסתם הרמב"ם לומר שאפילו סתם עלייה הוי בכלל הבית, ועיין קרן אורה.

אלא שאכתי יש לפקפק דאי לא ס"ל הרמב"ם כהר"י מיגש, למה הציג המ"מ דברי הר"י מיגש על דברי הרמב"ם ולא העיר שהרמב"ם לא ס"ל כן, ועל כן יותר נכון לומר שגם הרמב"ם ס"ל כדעת רבו הר"י מיגש, וכן תפס בפשיטות המבי"ט (ח"ב סי' מו) בדעת הרמב"ם כהר"י מיגש, [ומדבריו שם משמע שלכו"ע כן, ולא הזכיר את דברי הרמ"ה ומשום שבזמנם עדיין לא הופיע אורו].

ונימא דהא דעלייה בכלל הבית בנדר הוא מטעם ספק בלשון בני אדם ועל כן אזלינן לחומרא, וכ"כ המאירי (ב"ב שם), וכל עלייה בכלל ספק זה, אפילו אינה פתוחה לתוך הבית, אבל לגבי מכר ולהוציא ממון אזלינן לקולא דחזקת

יכול ילך לביתו ויסגיר.

ז. רש"י (ד"ה יכול) כתב על ידי שליח, ותוס' (ד"ה יכול) ורא"ש כתבו ע"י חבל או ע"י שליח, ור"ן (ד"ה ילך) כתב ע"י חבל, וכן המאירי כתב ע"י שליח, ובחולין (דף י) כתבו רש"י (ד"ה הלך) והמאירי על ידי חבל, ומבואר דס"ל לכולהו שיסגור היינו דלת הבית ולא סגי באמרי פיו, וכן נראה בפירוש רבינו גרשום בחולין שם, וכמש"כ המל"מ שם [לדעת רש"י ותוס' רא"ש ור"ן], אבל מדברי הרמב"ם מוכיח דס"ל שסגי באמירת פיו, והוא הדין במוחלט שצריך שיצא מן הבית, ודלא כדברי הר"י קורקוס בדעת הרמב"ם שס"ל כרש"י וכולהו, וכן הוא דעת המאירי בחולין שם שגומר בפיו.

עוד כתב המל"מ שנראה מדברי הרמב"ם שרק בעמד תחת המשקוף או שהלך לביתו והסגיר הסגירו מוסגר, אבל אם הסגיר בתוך הבית אין הסגירו מוסגר, ודלא כדברי הר"י קורקוס בדעת הרמב"ם, ונדחק לבאר האפשרות שיסגור את הדלת והוא בתוך הבית, וכן הוא לפי גירסת הר"ש (בפי"ב דנגעים במשנה ו), כמהר"י קורקוס, וכן היא דעת המאירי שם, אלא שכתב דמגדולי המחברים (הרמב"ם) נראה שחולקין בכך אם הסגיר בתוך הבית, וכדברי המל"מ בדעת הרמב"ם, ועיי"ש במל"מ שעמד על הסתירה ברש"י שכאן כתב "על ידי שליח", ובחולין לא כתב כן, ולפנינו יש גירסא ברש"י "ע"י חבל" וכן הוא במאירי וכמש"כ, וצ"ע השינוי בין חבל לשליח, ועל המאירי צ"ל שמש"כ ע"י חבל או שליח הוא לא לפי שיטתו אלא לשיטה אחרת.

ר"ן ד"ה שאני גבי בית כו', לאותן שנשבטין וכו'.
שור"ע יר"ד סימן ריו סעיף לא.

דף נו ע"א

קונם פירות האלו כו', אסור בחילופיהן כו'.

א. שיטת הר"ן (ד"ה קונם), דחילופיהן וגידוליהן אסורים רק בפורט אותו המין ואמר אלו דשויה עליה כהקדש, אבל אם אסר עליו כל המין בכלל לא עשאו עליו הקדש, שלא נתכוין אלא מאכילת אותו המין ולא מיתסר בחילופיהן וגידוליהן, ולדידיה ההבדל בין אם החליפו הוא עצמו לבין החליפן אחר, תלוי בזה, שאם אמר אלו דעשאו כהקדש, אז אפילו אם החליפן אחר אסור, אבל אם לא אמר אלו, דוקא אם החליפן הוא עצמו אסור, ומשמע מדבריו שדין גידוליהן כדין חילופיהן ואסור מן התורה, וכ"כ הכס"מ לדעתו.

ושיטת הרשב"א והמאירי, אף שכתבו ג"כ כהר"ן דדוקא בפורט, והרי הם כהקדש ולאסור על עצמו לגמרי כהקדש נתכוון, מ"מ כתבו דלא מיתסר אלא למחליפן

תנח) כי ערסא דגדא אין ניוחש מפני כי ידוע להם שיש מזל השומר לאדם כמו שאמרו רוח הטומאה השורה על הידים, ותחת המטה לא יתן אדם מאכל כי רוח הטומאה שם, כל זה איננו ניוחש כי ידוע הוא, ע"כ.
וכן הר"ן (בחידושו לסנהדרין שם), כתב על דברי רש"י "דאין פירושו נכון, וח"ו לא תהא כזאת בישראל דודאי אסור הוא מפני דרכי האמורי ויותר חמור ממנו, אלא י"ל שאותה המטה היו עושין לסימן של עושר לומר שיש להם בגדים יותר מכדי צרכן לעשות מטה שלא לצורך ובדרך השאלה קורין אותה המטה מטה של מזל טוב", ואפשר שגם כונת הגמ' כאן ותוס' והר"ן כן, ומה שהקשה הערוך לנר בסנהדרין שם דגבי מלך לא שייך להראות עשירות, לא קשה מידי כיון שקורין אותה למזל, ועל כן שפיר כתב הרמ"א דמטה למזל התינוק שרי, שהם ידעו שאין זה מדרכי האמורי, ואין לנו להוסיף על המפורש בחז"ל, וכמש"כ הרא"ם הביאו הגהות מיימוני (בפי"א מהלכות ע"ז ה"א) ע"ש, ועיין תוס' (ב"מ כז ע"ב, ד"ה כיס), [ובשטמ"ק מפרש מטה שעשויה לשרא דביתא למזל הבית כו', שאין לך דבר שאין לו שר מלמעלה והוא שלוחו של מקום ולכבוד המקום עושין מטה לכבודו, דאילו משום סימן טוב בבית נראה לניחוש ורחמנא אמר לא תנחשו וראיה לדבר הכסא בברית מילה שמתקנים לאלהיו לכבודו, ע"כ].

כשהן מברין אותו וכו'.

ה. סמ"ג עשין קטו.

ובשר ויין כו', החוה יומא וכו'.

טור ושו"ע יר"ד סימן שעה סעיף ח.

דף נו ע"ב

מטה שנקליטה יוצאין וכו'.

ד. סמ"ג עשין מג ועשין מדרבנן ב, טור ושו"ע שם סימן שפז סעיף ב.

הנודר מן העיר כו'.

ה. סמ"ג לאוין סו. ב"י שם סימן רכה.

ואסור ליכנס לעיבורה.

עיי"ש ש"ך (ס"ק לה).

אסור מן האגף ולפנים.

י. ועיין עוד רמב"ם פ"ט מהלכות קרבן פסח ה"א. טור ושו"ע סימן נה סעיף יג. ומג"א ס"ק יא.

דעיבורא דמתא כמתא דמי.

מג"א ס"י קי ס"ק יד.

הא כתיב בתחומה ומדותם מחוץ לעיר.

עיי' רמב"ם פרק כח מהלכות שבת ה"א. ופי"ג מהלכות שמיטה ה"ב. שור"ע אבן העזר סימן קכח סעיף ד בהגה. ועי' הגר"א (שם ס"ק כד).

אבל השואל מהם צעלי אוב באזהרה ובשאר מכשפים מותר דבעלי אוב כתיב בקרא (ויקרא כ כו) כי יהיה אוב או ידעוני וכתיב (דברים יח יא) ושואל אוב או ידעוני מן אצל במכשף מעשה כתיב ביה אזהרה מעונן ומנחש ומכשף מכשפה לא תחיה (שמות כג יז) ושואל לא כתיב ביה הילכך גוי המכשף ישראל השואל צו אינו אלא משום תמים תהיה ככלדיים. וראיתי בתוספתא דמסכת שבת (פ"ח ה"א) גירסא אחרת לוחשין על העין ועל הנחש ועל העקרב בשבת ואין לוחשין בדבר שדים רבי יוסי אומר אף בחול אין לוחשין בדבר שדים ולפי זה אינו אלא ללחש להשביע שדים ללאת מן האיש כדרך בן תמליון (מעילה יז:) ורבי יוסי אומר מן שמה יזיק אותו כשמוציאין אותו צעל כרחו וכן כל כיוצא בזה ומה שאמרו (פסחדרין קא.) שרי שמן מותרין מפני שמכזבין זו הגירסא הנכונה מחל לומר שאין להם השפעה שהן משחקין בצני אדם ומכזבים ללעג ואינו בכלל כישוף כלל. ואני תמה מאד כי שמעתי צבירור שמנהג אלמגושי לעסוק בדברי שדים ומשביעין אותם ומשליחין אותם ומשתמשין בהם בצמח ענינים וסצור אני שיש לומר דמעשה שדים לחוד ומעשה כשפים לחוד כמו שאמרו בלטיהם אלו מעשה שדים בלטיהם אלו מעשה כשפים ופרש"י מעשה כשפים על ידי מלאכי חבלה מט"ל הם נעשים והם שאסרה תורה אצל מעשה שדים שרי וזהו דעתם שנהגו צו ועשו צו כמה מעשים ויודאי פשוטי השמועות כך הוא ומעשה דבן תמליון ודגיטין (סא.) ודיוסף שידא (עירובין מג.) ושאר מעשים בחלמוד נ' ובמדרשי אגדה כך הן מטיין עד כאן לשונו: **ובתב** מה"ר איסרלן (נכתבו) סימן ל"ו דאין איסור לדרוש במכשפים וקסמים אלא איסור דתמים תהיה ודקדק כן מדברי הפוסקים וכבר נחצאר בן בתשובת הרמב"ן שכתבתי בסמוך. ובספר הוזהר נא נראה שאיסור גדול הוא לדרוש במכשפים אפילו לחולה. ומעשה שדים שהתירו קצת פוסקים ראינו שרוב הנטפלים להם אינם יוצאין בשלוש מחמת ידם ולכן שומר נפשו ירחק מהם:

יז בתב רבינו ירוחם (נ"י ח"ה קטע ע"ד) מה שנהגין בארצות ידועות לערוך שלחן ולשים עליו מיני מאכל בליל המילה ואומרים שעושין אותו למזל החינוך הנולד ראיתי לרובי שנהגין צו איסור ומוחים בידם ואומרים שזה בכלל העורכים לגד שלחן (שעיה קה יא) עכ"ל. ואיכא למידק עלה מדגריסין בפרק הנודר מן הירק (נדרים נו.) מאי דרגש אמר עולא ערקא דגדא ופירשו המפרשים דהיינו שהיו נוהגין להניע מטה למזל הבית ומשמע החס לליכא איסורא במילתא דהא מייחית עלה ההיא דחנן (פסחדרין כ.) כשמבדיל בהן גדול מיסב על הדרגש וכן ההיא דדרגשא לא היה כופהו (סא) דדוחק לומר דהנך דעצד איסורא מייירי ונריך לומר דשאני שלחן דמפרש ביה קרא העורכים לגד שלחן:

יח ובתב עוד (סא) נשים המקטרות הבית בעשצ טוב שיש לו ריח כתב הרשב"א שאסור מפני שנהגות כמקטרות לשד אצל אס עושות כדי להסיר ריח רע מותר:

יט בפרק ארבע מימות (סא.) אמרינן שהמקטר לשד אפילו אינו מקטר לשם עבודה זרה אלא לחצר הוא עובד ע"ז וכתב רבינו ירוחם (סא) בשם הרמ"ה (פסחדרין קה.) ד"ה ומקשינן בשלמא דמהא שמעינן שהמקטר לשד לחצרו ולכופו לעשות רצונו חייב משום צעל אוב עכ"ל. ואינו יודע מה ענין צעל אוב לזה ונראה שצריך למחוק משום צעל אוב וחייב משום עבודה זרה קאמר: **גרסינן** בפרק כלל גדול (שבת עה.) הלמד מן האמגושי אפילו דברי תורה חייב מיתה ואמגושי הוא מכשף או מין האדוק בעבודה זרה ומקרב בני אדם לאמונתו ונב הרעה כן כתב רבינו ירוחם ז"ל (סא קס.) ולישנא דגמרא הכי איתיה מגושמא רב ושמואל חד אמר חרשי וחד אמר גדופי חרשי חרשי חרשי דבר דאמר גדופי דאמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב הלומד דבר אחד מן המגוש חייב מיתה דאי סלקא דעתך חרשי [הכתבין] לא תלמד לעשות (דברים יח ט) אצל אמה למד להבין ולהורות חרשיים. ופירש רש"י חד אמר חרשי. מכשף: וחד אמר גדופי. מין האדוק בעבודה זרה ומגדף תמיד את השם ומסית אנשים לעבודה זרה: חרשיים דגדופי הוא. הילכך כל דבריו מיינות והסתלק מעליו שלא ישיאך ע"כ. ורבינו ירוחם נראה דמסקא ליה אי הלכה כרב או כשמואל ולפיכך כתב דבין מן החרשי צין מן הגדופי אסור:

הגהות והערות

בביאור הגר"א סימן זה אות כו: מט' בתשובות המיוחסות שלפנינו הגירסא ע"י "מעשה תחבולה", וכן הגירסא בתשובות הרמב"ן מהר"ש שערעל סי' קד. אולם בתשובות הרשב"א סימן ח'ג ובתשובות הרמב"ן שנידפס בסוף ספר ארחות חיים הגירסא ע"י "מלאכי חבלה". וכן פירש ברמב"ן על התורה שמות ז יא, וכך הנוסח בספר החינוך מצוה סב בשם רש"י, וכן בשמור"ר ט י: [נ' עיין שבת פא ע"ב, חולין קה ע"ב, קדושין לט ע"ב, ועוד מקומות: נא] עיין פרשת חזריע דף נא ע"א: [נב] ברבינו ירוחם "לאומנותו", וכד"מ האריך אות יד "לאומנותו":

אבל בשאר כשפים השואל בהן כגון שכוחי המכשף עושה מעשה ישראל השואל בו אינו אסור אלא משום תמים תהיה עם ה' אלהיך כענין שואל בכלדיים: **מה** **בדפוס** ב"ח נדפס קטע זה בסוף סימן קכב: **מה** **בפסוק** כתיב אוב וידעוני: **מה** **בתשובות** הריב"ש שם ורבי יוסי אומר "מפני הסכנה" שמה וכו': **מה** **בפסוק** מהגירסא אחרת דגרסי "אלא" שמכזבין. ובגמרא הגירסא אלא מפני שמכזבין, וכתב בהגהות הגר"א שם דחיבת "אלא" נמחק וכן הרא"ש לא גרס לה. וברא"ש לפנינו הכניסו חיבת אלא בתוך סוגריים מרובעות ע"פ גירסת מע"מ. ועיין

עם ציונים מהש"ך

(*) כתבו הרב ב"י גם כן בספרו שאלת וזה סעיף י"ז, ועיין במה שלישי שם לאת טו':

קעט א. מוספות שנת קט, ב ד"ה כללתי; ערוך ערך כללתי; שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רפג; נמוקי יוסף סנהדרין טז, ב סוף ד"ה מ"ר; א. ספרי ט"ז:

ציונים לרמ"א

עם ציונים מהש"ך

(1) תולדות אדם וחוה רבינו יוחנן נתיב י"ז [מ"ה] קט, ד נשם רמב"ן; (2) כן כתבו האחרונים ב"י סוף סימן קע"ט ד"ה כח; וכן דלמדין נגמול נדרים טו, א; (3) פסקי מהרא"י [מ"ה] קטנן בשם תוספות (ד"ע) [דשבת] [קט, ב ד"ה כללתי] ובשם ספרי [א] [שם] הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רפג; (4) פסקי מהרא"י [מ"ה] קטנן סימן צ"ו [שם] המיוחסות שם; (5) עמוד הקלף ד"ה וכח מה"ר, נשם ספר הוהר מוריע נא, א"י:

הגהות והערות

קעט א. הוצא בתוספות שם, ולפניו נספרי לימא:

ו ייש בזה איסור. מכל מקום מה שנהגין בארצות אלו שעושין סעודה כלילה שלמחר מלין המינוק (שקורין ווא"ך) ואין איסור, דדוקא לשם מיני מאכל על השלחן ולהניחם כך אסור משום דהוי כעורך לגד שלחן, אבל בסעודה אין איסור:

קעט א וב"ש שכן. (6) הוא

משום תמים תהיה אסור לשאול בזה, אבל העושה מעשה בקסמים וניחוש וכיוצא איסור דאורייתא הוא, כן כתבו בפסקי מהרא"י שם [מ"ה] קטנן סימן טו' ופשוט הוא. ומצאנו מדבריו שם דמותר לחולה לדרוש במכשפים וקוסמים, כיון דאין איסור אלא משום תמים תהיה וגו'. ומהרש"ל בתשובה סימן ג' ובפרק כל הכשר נ"ס של שלמה מלין פ"ט סימן י"ג מביאו, והאריך, והעלה דאסור לחולה לשאול בקוסמים ומכשפים היכא דליכא סכנת נפשות אפילו יש סכנת אבר, ואם בא לו החולי על ידי כישוף או מקרה ורוח רעה מותר, ע"ש. וכיוצא בזה כתב הב"ח סוף סימן זה [עמוד הקלף ד"ה וכח מה"ר] נשם הוהר מוריע נא, א"י: דאסור גדול הוא לדרוש במכשפים אפילו לחולה:

מקלט דבור ראשון, וכן כתב ב"י [שם ד"ה וכח מה"ר] נשם הוהר מוריע נא, א"י: דאסור גדול הוא לדרוש במכשפים אפילו לחולה:

ערך להם למהריק"ש

סוף סעיף ג [לא יביא פת שלימה]. עם הפתיחה. ועיין טור אורח חיים סימן ק"פ [ב"י ד"ה גרסינן]:

קעט סעיף א אין שואלין בו. ומכל מקום אין מדקדקין עם בני אדם בזה יומר מדלי. ואפשר דשאל מאותו שאל בנחות או בגרלות לא תמיר כולי האי כל שאינו שאל מהם עלמם, והוא הדין אם אמרו לו בלא שאלה:

ביאור הגר"א

אסור. ואמר שם דאי לא תימא הכי כו' אלא כו', משמע הא לאו הכי אסור. ועיין תוספות שם ד"ה אלא כו' ובעבודה זרה שם ד"ה ואי כו', ותורף דבריהם דשני חקים הן, אחד לשם עבודת כוכבים וזה אסור אף בדכתיבא באורייתא, ואחר בדבריהם של הבל ושטות וזה מותר דוקא בדכתיבא באורייתא. ולפי דבריהם מה שכתוב שם אלא חשיבותא היא, לאו שיש טעם בדבר כדברי הר"ן שלכן שרי, אלא ר"ל חק שלהם על אדם חשוב לשורפן ולא משום עבודת כוכבים, ולכן אמר שפיר בסנהדרין שם דאי לא תימא הכי כו'. וצריך לומר לדברי מהר"ק אדרבה שאין טעם לדבר. אבל מכל מקום צ"ע דהא סייף טעמא איכא, ויש לומר שכתוב שם אלא חשיבותא היא, לאו שיש טעם בדבר כדברי הר"ן דכתיב סייף כו'. ולכאורה קשה הא התוה לא כתיב. אבל דברי הר"ן תמוהים מאד, וכן דברי הרב: (ליקוט) וב"ש זה כו' וא"כ אמרו בו, כבר כתבתי שדברי הר"ן תמוהין, וגם דברי מהר"ק אינן נראין ממה שכתוב בסנהדרין ג"כ תניא אמר להן רבי יהודה כו', והא סייף טעמא איכא. ואף על גב שנהדקתי ליישב, אבל לדינא לא נראה לי. וכן שורפין על המלכים ודאי טעמא איכא כמו שכתב הר"ן, ואפילו הכי פרק [סנהדרין שם] דאי לא תימא הכי כו'. אלא דודאי הכל

באר היטב

(ד) יביא. כתב הש"ך [ס"ק ה] משמע דוקא להניח שם ולהניחו אלא הפתיחה אסור משום העורכים לגד שלחן, אבל אם היה שם אין צריך להסירו, וכן משמע מפירוש רש"י, וכן כתוב גא"מ סוף סימן ק"פ, [ע"נ]. ובפתיחתו לחוד יש מזה להניח שיהא מונח לפניו, [ט"ז ס"ק ו]: (ה) אסור. כתב הש"ך [ס"ק ו] ומכל מקום מה שנהגין בארצות אלו שעושין סעודה כלילה שלמחר מלין המינוק שקורין (ווא"ך נאכט) אין איסור, דדוקא לשם מיני מאכל על השלחן ולהניחם כך אסור משום דהוי כעורך לגד שלחן, אבל בסעודה אין איסור. וכח הט"ז [ס"ק ו] שנלגש כתוב שמועט זה יש לאסור אותו המנהג שנהגים לערוך השלחן כלילה שנת צפת שלם כל הלילה, שנחפשת מחוק העורכים לגד שלחן, ולא נהירא לענ"ד, דדוקא כלילה שקודם המילה שעושין כן למול המינוק יש בו שייכות העורכים לגד, כי גד הוא לשון מול, מה שאין כן כלילי שנת שמניחים הפת לחם משנה הוא בשביל כבוד השבת שכתבו בלחם משנה, ואין בזה איסור כלל דהא גם קודם השבת מיד שמוציאין אותו מהתנור מניחים אותו על השלחן משום כבוד השבת, עכ"ל: (ו) בזה. כיון דשלחן כתיב בקרא דהדיא, ט"ז [ס"ק ט]:

קעט (א) בקוסמים. כתב הש"ך [ס"ק א] נשם מהרש"ל דאסור לחולה לשאול בקוסמים ומכשפים היכא דליכא סכנת נפשות אפילו יש סכנת אבר, ואם בא לו החולי על ידי כישוף או מקרה ורוח רעה מותר, וכיוצא בזה כתב הב"ח סוף סימן זה, וכן כתב ב"י נשם הוהר מוריע נא, א"י: דאסור גדול הוא לדרוש במכשפים אפילו לחולה:

גזיון מהרש"א

קעט [א] [ש"ך ס"ק א] וב"ש שכן. הוא משום תמים תהיה. ואינו איסור ממע, מהרש"א נפקים סוף סימן ט"ז:

אוצר מפרשים

ה (והנה פניה א) לערוך מטה וכו'. עיין ט"ז ס"ק ח' מה שכתב כיון דשלחן כתיב. משמע אף לסדר מיני מאכל על המטה למול המינוק אין אסור, דדוקא על השלחן אסור: (ש"ך ס"ק ו) אין איסור וכו'. מה שאמר בבבא קמא דף פ' ע"א לבי ישוע בנה, שפירשו התוספות [ד"ה לבי] בשם ר"ת שהיו עושין סעודה על שם שנושע ממעי אמו. נראה לענ"ד שהיו רגילים לעשות סעודה זו בלילה שקודם המילה, לסמוך סעודה זו סמוך למצות מילה, כי לפירוש התרומה הדשן שהביא רמ"א לקמן סימן רס"ה סעיף י"ב דהיינו בליל שבת ולפי ששיכחי בביתם, עיין תרומת הדשן סימן רס"ט, קשה למה אין עושין סעודה גם לנתיב שגם כן נמלטה מרחם. ולענ"ד מה שאמר בסנהדרין דף ל"ב ע"ב אור חנו בברור חיל משתח שם, היינו גרות שהיו דולקים בליל שקודם המילה למשתח זו:

(ז) יש מקומות בו'. בלגוש [סעיף ג] כתוב שמועט זה יש לאסור אותו המנהג שנהגים מקנת לערוך השלחן כלילי שנת צפת שלם כל הלילה, שנחפשת מחוק העורכים לגד שלחן, ולא נהירא לענ"ד, דדוקא כלילה שקודם המילה שעושין כן למול המינוק יש בו שייכות העורכים לגד, כי גד הוא לשון מול, מה שאין כן כלילי שנת שמניחים הפת לחם משנה הוא בשביל כבוד השבת שכתבו בלחם משנה, ואין בזה איסור כלל, דהא גם קודם השבת מיד שמוציאין אותו מהתנור מניחים אותו על השלחן משום כבוד השבת: (ח) לערוך מטה בו'. כיון דשלחן כתיב בקרא דהדיא:

(ד) יביא פת שלימה ויניח על השלחן: הגה (ז) [ס"ק ו] יש מקומות שנהגו לערוך שלחן ולשום עליו מיני מאכל כלילה שלמחר מלין המינוק ויש בזה (ה) [ס"ק ו] איסור משום נישעיה סה, [א] העורכים לגד שלחן [ט"ז ס"ק א] אבל (ח) לערוך (י) מטה למול המינוק יש מתירין (*):

הלכות מעונן ומכשף

סימן קעט

שלא לבשף לעונן ולחש. וכו' מפיפוס:

א * [ס"ק א] אין שואלין בחזוים בכוכבים ב ולא בגורלות: הגה (ב) [ס"ק ב] משום שנאמר [דברים יח, יג] תמים תהיה עם ה' אלהיך א [א"א] וכל שכן (ב) דאסור לשאול (א) [ס"ק א] בקוסמים ומכשפים ובמכשפים:

אפילו יש סכנת אבר, ואם בא לו החולי על ידי כישוף או מקרה ורוח רעה מותר, ע"ש. וכיוצא בזה כתב הב"ח סוף סימן זה [עמוד הקלף ד"ה וכח מה"ר] נשם הוהר מוריע נא, א"י: דאסור גדול הוא לדרוש במכשפים אפילו לחולה:

ערך להם למהריק"ש

סוף סעיף ג [לא יביא פת שלימה]. עם הפתיחה. ועיין טור אורח חיים סימן ק"פ [ב"י ד"ה גרסינן]:

קעט סעיף א אין שואלין בו. ומכל מקום אין מדקדקין עם בני אדם בזה יומר מדלי. ואפשר דשאל מאותו שאל בנחות או בגרלות לא תמיר כולי האי כל שאינו שאל מהם עלמם, והוא הדין אם אמרו לו בלא שאלה:

ביאור הגר"א

אסור. רק דוקא ללמוד מהם אסור, וכמו שכתוב שם כיון דכתיב לא מינייהו גמרינן, ולא דוקא משום דכתיב באורייתא אלא כל דבר שהיינו עושין וזולתם מותר, וכן במלבושים. אבל כל שלובשין מלבוש המיוחד להם אסור, וכפשת דברי הר"ף הג"ל [ס"ק א] אפילו ערקתא כו', וודאי משום שצוה אחת אינו משום פריצות, וזהו שכתוב אפילו ערקתא כו', וכמו שכתוב בספרי הג"ל [שם] הואיל והן יוצאין כו', אבל מלבוש שהיינו לובשין בלאו הכי מותר. לכן לא קשה כל ראיות מהר"ק הג"ל, לפי שלא היה מיוחד להם דוקא. וכן כתב הרמב"ם [עבודה זרה יא, א] המיוחד להם, וכן בכל דבר, ודברי מהר"ק אינן נראין כלל (ע"כ): [ח] נשיף ג הנהו יש בו, סוף פרק ו' דשבת (טז, ב) [ועיין לקמן סימן קע"ט ס"ק ח':] [ט] אבא בו, פרק ג' דמועד קטן (כ"ז א') ופרק ב' דסנהדרין (כ, א) ופרק (ד') [ז] דנדרים (נז, א):

קעט [א] [נשיף א] אין בו. פסחים ק"ג ב', ועיין רש"י שם [ד"ה בכלדיים] ותוספות דשבת קנ"ו ב' ד"ה כלדאי כו', וזהו שכתב ולא כו':

[ב] [נשיף משום כו'. שם [בפסחים] ושם [בתוספות הג"ל]:] [ג] וב"ש שכן כו'. אף לפירוש ראשון של [רש"י] [דשבת] [פסחים שם ד"ה כלדיים], ודוקא משום תמים,

פתחי תשובה

(ב) איסור. עיין באר היטב [ס"ק ה] בשם ש"ך. ומשמע דמצוה ודאי לית ביה ואינו נקרא סעודת מצוה, וכן כתוב בתשובות חות יאיר סימן ע' [הובא לקמן סימן ר"ט ס"ק ט"ז] (טז). ועיין בתשובות שבות יעקב חלק ג' סימן ל"ו, ועיין בשערי תשובה בא"ח סימן תרנ"א סוף ל"ג:

קעט (א) דאסור. עיין בתשובות תרנ"א [החשובות] [סימן תפ"ה]:

(ב) בקוסמים. עיין באר היטב [ס"ק א]. ועיין בתשובות משכנות יעקב [י"ד] סימן ל"ט [מא] שלמד זכות על הנוהגים היתר לדרוש במכשפים בשביל חולה, דיש לומר דהוהר [מוריע נא, א"י] בזה לשיטתו, דרבי שמעון בן יוחאי

מהתנור מניחים אותו על השלחן משום כבוד השבת, עכ"ל: (ו) בזה. כיון דשלחן כתיב בקרא דהדיא, ט"ז [ס"ק ט]:

קעט (א) בקוסמים. כתב הש"ך [ס"ק א] נשם מהרש"ל דאסור לחולה לשאול בקוסמים ומכשפים היכא דליכא סכנת נפשות אפילו יש סכנת אבר, ואם בא לו החולי על ידי כישוף או מקרה ורוח רעה מותר, וכיוצא בזה כתב הב"ח סוף סימן זה, וכן כתב ב"י נשם הוהר מוריע נא, א"י: דאסור גדול הוא לדרוש במכשפים אפילו לחולה:

גזיון מהרש"א

קעט [א] [ש"ך ס"ק א] וב"ש שכן. הוא משום תמים תהיה. ואינו איסור ממע, מהרש"א נפקים סוף סימן ט"ז:

אוצר מפרשים

ה (והנה פניה א) לערוך מטה וכו'. עיין ט"ז ס"ק ח' מה שכתב כיון דשלחן כתיב. משמע אף לסדר מיני מאכל על המטה למול המינוק אין אסור, דדוקא על השלחן אסור: (ש"ך ס"ק ו) אין איסור וכו'. מה שאמר בבבא קמא דף פ' ע"א לבי ישוע בנה, שפירשו התוספות [ד"ה לבי] בשם ר"ת שהיו עושין סעודה על שם שנושע ממעי אמו. נראה לענ"ד שהיו רגילים לעשות סעודה זו בלילה שקודם המילה, לסמוך סעודה זו סמוך למצות מילה, כי לפירוש התרומה הדשן שהביא רמ"א לקמן סימן רס"ה סעיף י"ב דהיינו בליל שבת ולפי ששיכחי בביתם, עיין תרומת הדשן סימן רס"ט, קשה למה אין עושין סעודה גם לנתיב שגם כן נמלטה מרחם. ולענ"ד מה שאמר בסנהדרין דף ל"ב ע"ב אור חנו בברור חיל משתח שם, היינו גרות שהיו דולקים בליל שקודם המילה למשתח זו:

→ האם ישנו איסור להעמיד מיטה למזל טוב

הגמרא במועד קטן (כז, א⁵⁵⁶) עוסקת בדיני אבילות, וכותבת: "דרגש אין צריך לכפותו אלא זוקפו רבן שמעון בן גמליאל אומר דרגש מתיר את קרביטיו והוא נופל מאיליו. מאי דרגש? אמר עולא ערסא דגדא".

ופירש רש"י: "ערסא דגדא - מטה שמייחדים אותה למזל טוב, ואין משתמשין בה כלום, אלא מייחדין אותה לשרות מזל טוב עליה", עכ"ל. ורבנו חננאל פירש: "פירוש, מטה העשויה לכבוד מזל הבית ואין אדם ישן עליה". והתוספות נדרים (נו, א) כתבו ג"כ כפירושם, כך: "סתם ערסא דגדא מיטה העשויה לכבוד ולמזל ואין יושבין עליה".

ובסנהדרין (כ, א) פירש רש"י: "דרגש ערסא דגדא - נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית ולא היו משתמשין בהן כלל, אלא למזל הבית מונחת משום ניחוש, גדא - מזל, ודומה: גד גדי וסנוק לא (שבת סז, ב)".

בחדושי הר"ן (שם) תמה על רש"י וכותב: "מאי דרגש, אמר עולא ערסא דגדא. פי' רש"י ז"ל למזל הבית מונחת משום ניחוש, ואין פי' נכון, דח"ו לא תהא כזאת בישראל דודאי אסור הוא מפני דרכי האמורי ויותר חמור ממנו. אלא יש לפרש שאותה המטה היו עושין לסימן של עושר, לומר שיש להם בגדים יותר מכדי צרכן לעשות מטה שלא לצורך, ובדרך השאלה קורין אותה המטה העולם מטה של מזל טוב", עכ"ל⁵⁵⁷.

דברים דומים כתב גם השיטמ"ק בנדרים (נו, א), וז"ל: ערסא דגדא, מיטה העשויה לשרא דביתא למזל הבית ואין יושבין עליה שאין לך דבר שאין לו שר למעלה והוא שלוחו של מקום, ולכבוד המקום עושין מיטה לכבודו, כן נראה לי לפרש, דאילו למפרש שהוא סימן טוב בבית נראה ניחוש ורחמנא אמר "לא תנחשו". וראיה לדברי הכסא שמתקנין לאליהו לכבודו, עכ"ל.

בספר חובות האב לבנו, (לרבי יעקב רייפמאן זצ"ל, דף 6 בהג"ה, הו"ד בס' דף על דף, במו"ק שם), כיון מדעתו לשאלת הר"ן ושאר המפרשים, והוא כותב כך:

"קשה לי, איככה הותר ליחד מטה ושלחן להמזל טוב? הלא זה דרך כל עובדי פסל המתהללים באלילים לערוך לגד שלחן ככתוב על ספר בן - אמוץ (ישעיה ס"ה י"א)? ואיכה יסדו חז"ל דינים על מטה אסורה? וביחוד נפלאות בעיני על רש"י, כי הוא עצמו פי' בישעיה שם: שם ע"ז העשויה על שם המזל. ועוד פליאה דעת ממני, הלא בשבת (ס"ז ב') כתוב: האומר גד גדי וסנוק לא (התמזל מזלי ועיף אל תהי פי' רש"י) יש בו משום דרכי האמורי, עכ"ל. ואם אמר לבדו לחזק המזל אסור משום דרכי האמורי אף כי מעשה? ונשגב ממני איככה לא הרגישו בזה רש"י ור"ן אשר הביאו את הדין הזה בפירושיהם כנ"ל. ומי יתן לי משיב דברים נכוחים על כל

556 וכן בנדרים נו, א ובסנהדרין כ, א.

557 הגאון רבי מאיר פישלס זצ"ל, בחידושי שו"ת שו"ת שו"ת (עמו' צד) כותב: הקשה הר"ן (על פרש"י כאן). דהאיכא משום דרכי האמורי. ועיין ביורה דעה סוף סימן קע"ח בהג"ה שמתיר ג"כ להעמיד מטה בלילה שלפני המילה. וכתב שם הט"ז מטעם דכתיב העורכים לגד שלחן משמע דווקא שלחן אסור אבל לא מטה. אבל לשון רש"י שכתב מטה ושלחן קשה. ואפשר דס"ל לרש"י דסתם שלחן דקרא מיירי שמניחים עליו מיני אוכל, אבל שולחן לחודי' מותר כמו מטה, עכ"ל.

השאלות ההן, עכ"ל⁵⁵⁸.

סימן טוב לחיזוק המזל

ואכן מצינו פירושים אחרים בראשונים, המבארים מדוע אין בהצבת מיטה זו למזל טוב, משום איסור ניחוש.

בפי' הרא"ש נדרים (נו, א) כתב: ערסא דגדא. מטה העשויה למזל הבית כדאיתא בפסחים ג' גדי וסינוק לא, כי שרא דעתירותא נקיר שמיה ומצוי בבית השומרים אותו בנקיות, לכך מכינים תמיד מטה מוצעת לנקיות.

וכן בתוס' הרא"ש סנהדרין כ, א: ערסא דגדא. ולא דמי להא דאמרי' בפ' במה אשה ג' גדי וסינוק לא יש בו משום דרכי האמורי, דהכא לאו ניחוש הוא, אלא כי הא דאמרי'⁵⁵⁹ שרא דעניותא נביל שמיה וכשהבית נקיה ויש בה מטה מוצעת אין שר עניות שוכן בבית אלא שרא דעניותא דנקיד שמיה והוא שוכן במקום נקי וצח, עכ"ל.

וכ"כ הנמוקי יוסף (סנהדרין ג, א): "פירוש ערסא דגדא נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית ולא היו משתמשים בהם כלל ומונחין למזל הבית משום נחוש ודומה לו [שבת סז ב] ג' גדי וסינוק לא. וכתבו המפרשים ז"ל שהיו עושין זה לבית לסימן טוב משום דאמרי' בפסחים [ק"א ב] דשרא דעניותא נביל שמיה וכשהבית נקיה ויש בו מטה מוצעת נקיה ויפה, סימן טוב ויפה ומזל טוב בבית", עכ"ל.

וכן כתב היד רמה (סנהדרין כ, א), ואלו דבריו: "ערסא דגדא, נוהגין היו להניח מטה למזל הבית ולא היו משתמשים בה כלל ודומה לו העורכים לגד שלחן (ישעיה ס"ה) אלא מיהו התם קא מיירי קרא בהנך דמיכווני לשום עבודה, אבל הכא לסימנא טבא בעלמא עבדי ליה".

בשו"ת רדב"ז (ח"ח סי' קכו) מתייחס בהרחבה לשאלה זו, והוא כותב כך: שאלת: ממני אודיעך דעתי, על הא דאמרינן בפרק הנודר מן הירק [נדרים נ"ו ע"א] דרגש ערסא דגדא, ופירשו המפרשים מטה העשויה למזל הבית, כהיא דאמרינן (בפסחים) [שבת סז, א] ג' גדי וסינוק לא, [כי שרא] דעניותא נקיד שמיה [פסחים ק"א ע"ב] ומצוי בבית השומרים אותו בנקיות, לכך מכינים מטה מוצעת תמיד לנקיות. וקשיא לך דאיכא בזה שמץ ע"ז ושמץ ניחוש, וכתב "כי לא נחש ביעקב" וכו'.

תשובה: לכאורה הכי משמע, דגרסינן בפרק חלק [סנהדרין צב, א] א"ר אלעזר כל המשייר פתיתין על שולחנו כאילו עובד עבודה זרה, דכתיב העורכים לגד שולחן הממלאים למני ממסך, ומקשינן מינה עליה דר' אלעזר גופיה דאמר כל שאינו משייר פתיתין על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם, דכתיב "אין שריד לאכלו על כן

⁵⁵⁸ ובפי' המשניות להרמב"ם (נדרים שם) כתב ביאור אחר בזה, ואלו דבריו: דרגש מטה קטנה נוהגין אותה לפני המטה הגדולה שנקראה מטה כמו הסולם שעולין בו אל המטה הגדולה עכ"ל. ואין לזה רמז בגמרא, ונ"ל, כי תחת דגדא היה קורא דדרגא, ור"ל מטה קטנה שהיא כעין דרגא ומעלה למטה גדולה. ויעוין פירושו לסנהדרין (פ"ב מ"ג).

⁵⁵⁹ פסחים ק"א, ב. ועי"ש ברש"י ובהערוך (ערך נבל וערך נקד).

לא יחיל טובו", ומתרצין הא דאיכא שלימה בהדיה, הא דליכא שלימה בהדיה, וכיון דאיכא פתיתין ומייתי נמי שלימה, מיתחזו כאילו לשם עבודה זרה עביד הכי. והכא נמי כיון שמטה זו אין ישינים עליה אלא עשויה למזל הבית יש בו שמץ ע"ז".

משיב על כך הרדב"ז: "אבל כד מעינת בה שפיר תשכח דאיכא לתרוצא דלא אסרו אלא כעין מה שהיו רגילין לעשות עובדי עבודה זרה שהיו עורכין שלחן עם מאכל ומשתה וממלאים כלים של יין לשם עבודה זרה הנקרא גד או הנקרא מני, ולכן אסרו משום דמיחזי כאילו עובד עבודה זרה. אבל לא היו רגילין להציע מצעות ומטות לצורך עבודה זרה, ולא מיחזי כמציע לעבודה זרה כיון שגם עובדיה אין עושין כך. ותו דהתם גבי פת מיחזי כתקרובת לעבודה זרה, אבל הכא גבי מטה לא מיחזי כתקרובת שאין מקריבין כיוצא בזה.

"ולענין ניחוש יש לומר שאין זה ניחוש אלא כעין סימן לחזק המזל, כי הא דאמרין (בפסחים) [שבת ס"ז ע"ב] גד גדי וסינוק לא, כלומר התחזק מזלי ולא תהיה עיף, אף הכא נמי הכוונה לחזק המזל לא לנחש, וכי הא דאמרין [חולין צה, ב] בית תינוק ואשה דלית בהו משום ניחוש. והר"ר אליעזר ממין פירש וז"ל: למזל הבית ואין יושבין עליה שאין לך דבר שאין לו שר מלמעלה והוא שלוחו של מקום, ולכבוד המקום עושים מטה כנ"ל לפרש, דאילו למפרש שהוא סימן טוב בבית נראה ניחוש ורחמנא אמר לא תנחשו, וראיה לדברי הכסא אשר מתקנין לאליהו ז"ל לכבודו עכ"ל. והריטב"א ז"ל כתב: מטה יתרה שעושין בבית לסימן יפה שיפרו וירבו בבית, והרמ"ה ז"ל כתב: כשהולד נולד היו מקצין לו מטה אחת לשם מזלו ולא היו ישינים עליה, ולסימנא טבא בעלמא הוו עבדי הכי, ולא לשם ע"ז, ואותה מטה נקראת ערסא דגדא והוא מלשון העורכים לגד שולחן, ע"כ".

וכותב הרדב"ז: "ולכל הפירושים הך דפרק חלק קשיא, אפילו לפירוש הר"ר אליעזר ממין, דהתם נמי אמאי מיחזי כעובד ע"ז אימא לכבוד הקדוש ברוך הוא עורך השולחן כדי להראות שהוא משביע תמיד לכל חי רצון ומשפיע מטובו, ולכך מביא שלימה עם הפתיתין להורות על רבוי השפע, ולחם הפנים לפניו תמיד יוכיח".

ומסיים הרדב"ז: "הילכך לעולם צריכין אנו למה שתירצנו לעיל, ואף על גב דלדעת הריטב"א ז"ל לא קשיא הך דפרק חלק, מכל מקום איכא משום לא תנחשו, אלא במאי דכתיבנא לעיל ניחא. והנראה לעניות דעתי כתבתי", עכ"ל.

רב פעלים: בדברים הנעשים לסימן טוב - אין איסור ניחוש

למדנו זה עתה מדברי הראשונים שאין איסור ניחוש בהצבת ערסא דגדא, משום שכל עניינו הוא לסימן טוב ויפה, ל"סימנא מילתא". ועלינו להבין מהו אותו "סימנא מילתא", הגורם להגברת המזל, והיכן מצינו כמותו בדברי חכמינו ז"ל.

ראש גולת בבל, הגאון הבן איש חי זצ"ל, מתייחס בשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' כט) לשאלה בדבר ש"פה עירנו בגדאד יש להם מנהג, אחר שתלד האשה מביאים שפוד ברזל ותוחבין בו ב' רגלים של תרנגול, ועוד תוחבים בו שבעה בצלים, וחתיכת מטלית צבועה במי אסטיס שקורין בערבי ניל, ומניחין השפוד הזה למעלה

מן המטה של היולדת, וחקרן אחד לשאול הגיע, אם יש בזה איסור משום ניחוש ודרכי האמורי, ומנהג זה מנהג קדמון, ונוהגין בו הכל. גם י"ל בדברים שעושים אותם פה עירנו בזמנים ידועים, ומקפידים לעשותם, אם יש בזה חשש משום ניחוש, יורינו ושכמ"ה."

ה'רב פעלים' מסביר בראשית דבריו את שורש והסבר מנהג זה ואת סיבת תחיבת ב' רגלי התרנגול והשימוש בשבעה בצלים, ולאחר מכן כותב הוא כך: "מה ששאלת בדברים שעושים אותם פה עירנו יע"א לסימנא טבא, והם מקפידים לעשותם, ולא ירצו לשנות מנהגם, אם יש בזה משום איסור ניחוש או לאו הנה ראיתי להרב שער שלמה ז"ל סי' ע"ז, שנשאל בכיוצא בזה, שיש בני אדם מקפידים שאין נותנים הדלקת הנר מנרם בליל מוצאי שבת, ויש שאינם מכבים הנר במוצאי שבת, ויש מקומות נוהגים שאין קונים המכבדות שמכבד בהם הבית בכל חודש ניסן, ויש הרבה נוהגים שאין קונים האליה בראש השנה, מפני שהיא זנב, וכן הרב מקפידים שאינם כותבים במוצאי שבת, ויש מקומות נוהגים לתת מטביע זהב או תכשיט זהב בעשיות שמדלקין בליל ר"ח ניסן לסימן טוב, ונוהגין בכל מוצאי פסח לתת חלב בעשיות שמדלקין בה, ותולין שבלים ודשאים בעשיות ובמנורה, ויש מניחים קערה ע"ג השלחן מלאה פולין חדשים בקליפתן דשנים ורעננים ע"ג קמח סולת, ויש נוהגין שנותנין ג"כ בתוכה מיני מטבעות כסף וזהב לסימן טוב, ויש שזורקין מן החלב בזויות הבית, ועל המשקוף ועל שתי המזוזות, וכל זה עושים במוצאי חג הפסח לסימן טוב, שתתחדש עליהם שנה טובה דשנה ורעננה ומתוקה, ויש ג"כ נוהגין לאכול מיני תבשילין בדבש ומיני מתיקה, דראשון הוא לכם לחדשי השנה, והאריך הרב הנז' בדברים אלו וכתב, כיון דעושים זה לסימנא טבא דוקא אין בו ניחוש, והרי זה דומה להך דמושחין המלכים על המעיין, דתמשוך מלכותן, ומושכין יין בצינורות לפני חתנים, ומתחלין המסכתא בר"ח, ונושאים במלוי הלבנה, דסימן הוא ואין בו ניחוש, וכן כיוצא בזה כתב בשו"ע ששופכין מן היין של ההבדלה לסימן טוב, וכן אמרו בגמרא דר"ה השתא דאמרת סימנא מלתא היא, ליכול איניש רוביא וכו', וכן אמרו בגמרא דמציעא דף כ"ז ע"ב כיס וארנקי לא משאלי אינשי משום דמסמני, ופירש רש"י דמנחשי, ואמרי סימן לאדם שמשאיל כיסו שמוכר לו מזלו, ועיין בתוספות שם עכ"ד, ע"ש."

והוא מביא הוכחות נוספות למנהגי ה'סימנא מילתא' וכותב כך: "ויפה הוכיח הרב ז"ל לעניינים אלו ממקומות הנז', וכן נראה להוכיח ג"כ מהא דקידושין דף נ"ט ע"א, גבי רב גידל שלא רצה למכור דאמר זבוני לא מזביננא לה, דארעא קמייתא היא, ולא מסמנא מלתא, הרי חסיד גדול אמר כן בפירוש ולא חש לניחוש, וכן אמרו בירושלמי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה, ועיין ש"ע א"ח סי' תקפ"ג בט"ז ושאר אחרונים, ועיין בש"ע א"ח קל"ח הקורא בתורה יכין בדבר שמתחיל בדבר טוב ויסיים בדבר טוב, ועיין ברכ"י סי' קפ"ג, ובקב הישר פ' ס"ד שלא יניח כלים ריקים על השלחן בשעת בהמ"ז, וכתוב בקב הישר אם אדם יוצא לדרך או להקביל פניו שר, אם בצאתו מן הבית פגע בכלי ריקם ישוב לביתו, ולא ילך באותו היום, ועל כן נראה גם מנהגים אלו שנוהגים פה עירנו לסימנא, אין בהם איסור ניחוש. ושרי להו", עכ"ל הרב פעלים.

מדברי ה'בן איש חי' בספרו רב פעלים, למדנו שחז"ל הביאו סימנים רבים, שנועדו לעשייה לסימן טוב, ובגדר 'סימנא מילתא', ואין בעשייתם איסור ניחוש. ולפי דבריו יוארו דברי הראשונים, שהסבירו שהנחת ערסא דגדא נועדה לחזק המזל כסימנא מילתא, באור יקרות⁵⁶⁰.

560 ועי' עוד בענין זה יד בפרק בענין שינה בראש השנה, מאן דדמיך, דמיך מזליה.

ביאור הספר חסידים

רבי יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סי' תנח) כתב ביאור מעניין לשאלה מדוע אין איסור ניחוש בהנחת ערסא דגדא, וז"ל: "ערסא דגדא אין ניחוש, מפני כי ידוע להם שיש מזל השומר לאדם, כמו שאמרו רוח הטומאה שורה על הידים. ותחת המטה לא יתן אדם מאכל כי רוח הטומאה שם"⁵⁶¹, כל זה איננו ניחוש כי ידוע הוא, "עכ"ל.

לדברי הספר חסידים, כיון שדבר ידוע שישנו מזל השומר על האדם, לכן אין בהצבת ערסא דגדא משום איסור ניחוש.

עורכים לגד שלחן

לעיל הבאנו את דברי הש"ס בדבר איסור העורכים לגד שלחן, ונעסוק בס"ד בענין זה:

נאמר בישעיהו (סה, יא): "וְאַתֶּם עֲזָבִי ה' הַשְׁכַּחְתִּים אֶת הַר קְדֹשִׁי הָעֹרְכִים לַגֹּד שְׁלָחַן וְהַמְמַלְאִים לִמְנֵי מִמֶּנִּי".

הנביא ישעיהו הוכיח את עם ישראל על כך שערכו שולחן במאכלים, להקריב לעבודת כוכבים ששמה 'גד'. וכך פירש רש"י: העורכים לגד - שם עכו"ם העשויים על שם המזל ובלשון משנה יש גד גדי וסינוק לא, "עכ"ל.

והאבן עזרא ביאר: לגד - גדוד השמים, ויאמר רבי משה הכהן כי לגד הוא כוכב צד"ק שיורה על כל דבר טוב כי כן לשון קצר ואמר כי אין כמוהו באגד. למני - יש אומרים לצורת הגלגל שכל צורה וצורה יש לה מניין ידוע מכוכבים, ור' משה הכהן אמר שהוא שם כוכב.

הרד"ק פירש: "העורכים לגד שלחן - גד פירושו מזל, כלומר מקריב' למזל מן המזלות, ואמר רבי משה כהן שהוא כוכב צדק כי כן יקרא בלשון ערבי. והממלאים למני ממסך - וכו' ר"ל נסך למני והוא שם כוכב. וי"מ לכוכבים שהם מנויים והם שבעה ככבי לכת".

והמצודות דוד ביאר: "העורכים - אשר ערכו מאכלים על השלחן להקריב לגד והוא כוכב צדק והיו ממלאים יין מזוג לנסך למני, וגם הוא שם כוכב"⁵⁶².

וכתב המאירי בחולין (לט, ב): "אמרו בתלמוד כשמקשה ההלכה ורמינהי השוחט לשם הרים לשם גבעות לשם ימים לשם נהרות לשם מדברות לשם חמה לשם לבנה כוכבים ומזלות לשם מיכאל השר הגדול לשם צלצול קטן הרי אלו זבחי מתים, והשוו שני המאמרות הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר, ופי' גדא דהר המזל והגד, וכן אמרו בפי' בגד אתא גדא דביתא ר"ל מזל הבית והצלחתו, ומן הענין הזה העורכים לגד שלחן ר"ל שהם

⁵⁶¹ עי' פסחים קיב, א, ב"ב נח, א, ובשו"ע יו"ד קטז ובנו"כ שם.

⁵⁶² ובמצודת ציון: לגד, למני, שמות כוכבים.